

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Bc. Anežka Fungačová

Učitelství dějepisu pro 2. st. ZŠ a SŠ/Muzejní a galerijní pedagogika

ANIMAČNÍ PROGRAM PRO ZÁMEK TOVAČOV

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

.....

V Olomouci dne 20. 6. 2015

Anežka Fungačová

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří vedoucí této diplomové práce paní, Mgr. Petře Šobáňové, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování práce. Děkuji také paní kastelánce ze zámku Tovačov, Květě Zajícové, za umožnění realizace animačního programu v prostorách zámku.

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	3
ÚVOD	6
DIDAKTICKÁ ČÁST	12
Muzejní edukace	12
Jednotlivé komponenty muzejní edukace	13
Cíle edukace	14
Obsah edukace	15
Metody edukace	16
Organizační formy muzejní edukace	17
Didaktické prostředky	18
Animační program	20
Typy programů	20
Animace	21
Struktura animačního programu	21
Typy animací, animace pro koho	23
Prostředky v animačním programu	24
Konkrétní program	25
Edukační prostředky v konkrétním programu	26
Animační program pro zámek – v čem se liší?	27
Školní potřeby	30
HISTORIE TOVAČOVSKÉHO PANSTVÍ	32
Vznik Tovačovského panství	32
Tovačov za éry pánů z Cimburka	33
Tovačovské panství v období pánů z Pernštejna	35
Hrabě Illyéshazymu z Illyéshazu a Tovačov	38
Panství za dob hrabat ze Salmu	38
Období Petřvaldských z Petřvaldu	39
Tovačov za působení hrabat z Kuenburgu	40
Za časů rodiny Gutmannů	41
Po první světové válce	43
Druhá světová válka	44
Po druhé světové válce do roku 1994	44
Od roku 1994 po současnost	45

PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
Příprava animačního programu	46
Jak postavit zámek	47
První struktura programu	47
První zkušební program „Jak postavit zámek“	49
Reflexe programu a sebereflexe.....	52
Úpravy.....	54
Druhý test animačního programu „Jak postavit zámek“	55
Zhodnocení.....	59
Budoucnost programu	60
ZÁVĚR	61
SOUHRN	64
REFERENČNÍ SEZNAM.....	65
PŘÍLOHA I.	68
Scénář animačního programu.....	68
PŘÍLOHA II.....	70
Obrazová příloha.....	70
Pomůcky.....	70
Fotografie z animačního programu	73
ANOTACE.....	76

ÚVOD

Za volbou tématu této diplomové práce se skrývá můj osobní zájem. Své bakalářské studium jsem absolvovala na katedře Historie Univerzity Palackého v Olomouci, obor Archivnictví. Mým velkým zájmem jsou dějiny a vše kolem nich. Proto velmi ráda navštěvuji i se přímo účastním různých historických akcí, zabývajících se dobovým životem v různých časových obdobích. Mým cílem není učit se historii pouze pro sebe, ale také mít možnost zpřístupnit zajímavé historické okamžiky druhým, proto jsem si vybrala pro své navazující magisterské studium – Muzejní a galerijní pedagogiku v kombinaci se studiem dějepisu/historie. Rozhodla jsem se pro svou diplomovou práci vytvořit funkční animační program pro konkrétní kulturně historickou instituci. K tomuto účelu jsem si vybrala zámek v městě Tovačov.

Díky své zálibě v dějinách se mi naskytla příležitost seznámit se s prostředím zámku v Tovačově. Tento zámek nesoucí přídomek „Perla Moravy“ v sobě ukrývá řadu potencionálních možností prezentace této kulturní a historické památky. Jelikož jezdívám do města Tovačova pomáhat na různé kulturní akce, začala jsem uvažovat o využití zámku pro tvorbu animačního programu. Spojila jsem se proto se současnou paní kastelánkou Květou Zajícovou, představila jí mnou zamýšlené možnosti animačního programu a dohodla se s ní na spolupráci. Paní kastelánka s mým návrhem souhlasila a společně jsme se dohodly na větším zviditelnění (propagaci) zámku. Paní kastelánka sama přiznala, že by bylo vhodné nějakým tvůrčím způsobem využít skrytý potenciál zámku a přilákat tak nové návštěvníky. Přiblížit se moderní prezentaci kulturního dědictví. A přiblížit se více i dětskému návštěvníkovi, pro kterého je často klasická komentovaná prohlídka zámku nudnou a ne příliš zábavnou aktivitou.

Téma animačního programu pro památky kulturního dědictví vychází z aktuálních trendů a potřeb zpřístupňování těchto historických objektů, návštěvníkům a zejména návštěvníkům dětským, zábavnou a přitom stále poučnou formou. V posledních letech se objevila snaha přizpůsobit se a zatraktivnit prohlídky v těchto institucích. Dnes jsou již překonané klasické prohlídky s průvodcem, které podávají pouhý výklad o historických událostech, objektu, majitelích apod. Navíc řada těchto průvodců jen mechanicky a naprosto nezábavně odříkává naučený text, pokud se návštěvník chce dozvědět něco navíc mimo daný výklad, je často zklamán, protože mu průvodci nejsou schopni adekvátně odpovědět. Dnešní návštěvníci chtějí zažít něco

navíc, odnést si sebou nejen informace a poučení o navštíveném místě, ale také zážitek a prožitek z návštěvy. Animační program nabízí zajímavou možnost jak využít danou instituci pro sebe prezentaci, lepší zpřístupnění a pochopení památky návštěvníkovi.

Hlavním cílem animačního programu v památce kulturního dědictví je stejně jako při muzejní a galerijní animaci, edukační proces. Tedy předání a získání nových informací a zkušeností, možností vytvoření si vlastního názoru. Tradičními místy pro tvorbu animačních programů jsou muzea a galerie. Avšak mnoho jiných památek (hrady, zámky, apod.) se snaží přizpůsobit modernímu trendu prezentace a vznikají na mnoha místech v republice zajímavé animační programy, které jsou využitelné právě v těchto typech institucí. Je logické, že se tyto památky snaží vyjít vstříc modernímu a náročnějšímu návštěvníkovi. Důvodů může být několik, hlavním důvodem je velká konkurence rozličných aktivit, které se v současné době nabízí jako využití volného času. S prezentací v památkách kulturního dědictví souvisí také památková péče, školní výchova (zejména dějepis, estetická a výtvarná výchova).

Tomáš Drobný ve svém příspěvku v časopise *Kultura, umění a výchova* rozebírá právě přístup a vztahy mezi muzejní pedagogikou, památkovou péčí, prezentací kulturního dědictví veřejnosti. *„Muzejní pedagogika zprostředkovává přístup ke kulturnímu dědictví veřejnosti v rovině neformálního učení. Ve svém úsilí se v mnohém setkává s cíli školního vzdělávání. Zejména rozvíjí znalosti historie a předmětů estetické výchovy. Častou překážkou docenění významu dědictví minulosti je iluze diskontinuity. Muzejní edukace je u nás dosud spojována téměř výhradně jen s prostředím muzeí a galerií. Má však shodná východiska a cíle s ochranou kulturního dědictví zajišťovanou i jinými subjekty. Patří mezi ně památková péče. Odborná východiska památkové péče mohou na jedné straně metodicky obohatit a pomoci rozvíjet muzejní pedagogiku a na straně druhé naopak muzejní pedagogika může napomoci prezentaci kulturního dědictví v celé jeho šíři.“¹*

„Potenciál kulturního dědictví jako zdroj poznání a vědeckého bádání je v našem středoevropském prostoru využíván již dvě stě let.“² Tyto počátky jsou spjaty zejména s prezentací muzejních sbírek. V dnešní době je už mnoho návštěvníků zvyklých

¹ Drobný Tomáš. *Kulturní dědictví a paměťová instituce z pohledu muzejní pedagogiky*. In: *Kultura, umění a výchova* [online]. 2014, č. 1. (cit. 15. 5.2015). Dostupné z:

http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37

² Drobný Tomáš. *Kulturní dědictví a paměťová instituce z pohledu muzejní pedagogiky*. In: *Kultura, umění a výchova* [online]. 2014, č. 1. (cit. 15. 5.2015). Dostupné z:

http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37

dostávat v muzeích a galeriích víc než pouhé informace. Muzea a galerie se snaží prezentace přizpůsobit nárokům svých návštěvníků. Obrovský vliv na formování člověka a vytvoření si jeho vztahu ke kultuře, památkám, odkazům atd. má škola a školský systém. „*Představy o tom, co nám kulturní dědictví může v dnešní době nabídnout, formuje u velké části populace školní výuka. Zejména předměty dějepisu a estetická výchova jsou mostem ke kulturnímu dědictví.*“³ Školy využívají díky RVP (rámcový vzdělávací program) a ŠVP (školní vzdělávací program) a jejich průřezovým tématům muzea, galerie, science centra k tomu, aby žákům rozšířili obzory a daná témata naplnily. „*Cílem muzejně pedagogické práce ve vztahu k žákům a studentům je nabídka mimoškolního vzdělávání, které má obdobné cíle jako školní výuka definovaná rámcovými vzdělávacími programy.*“⁴

S animačním programem, který bude vytvářen pro účely prezentace kulturní a historické památky, úzce souvisí současná výuka dějepisu na všech typech škol (zejména základních a středních). Podíváme-li se do minulosti, můžeme zjistit, že dějepis a jeho výuka byly vždy značně ovlivněné režimem. Na otázku proč tomu tak je, je velice jednoduchá odpověď. Je velmi důležité pro podvědomí společnosti jak vnímá svou historii, na co může být pyšná a kde zklamala. Mnoho různých režimů manipulovalo s dějinami a snažilo se je předělat k obrazu „svému“. Dodnes jsou patrné některé nepřekonané historické „klišé“. To výrazně ovlivnilo dnešní výuku dějepisu, na mnoha školách se setkáváme s názorem, že dějepis není podstatný a pro život důležitý. Na mnoha školách se dějepis učí nezáživnou formou drilu, letopočty bez souvislostí. Což často vyvolává u žáků k tomuto předmětu odpor a do budoucna o tento obor nezájem. Historie je často vnímána jako něco co je překonané, slouží jen jako zábavná forma⁵, není to nic důležitého pro život. To je ovšem velká chyba, historie je pro život velmi důležitá a je třeba ji podávat co nejzábavnější formou, tak aby se v ní děti (i dospělí) mohli lépe orientovat, pochopit souvislosti. Může ji to pomoci se orientovat i v dnešním světě. Slovy Josefa Mārce „*Dějepis je matematikou*

³ Drobny Tomáš. *Kulturní dědictví a paměťová instituce z pohledu muzejní pedagogiky*. In: Kultura, umění a výchova [online]. 2014, č. 1. (cit. 15. 5.2015). Dostupné z: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37

⁴ Drobny Tomáš. *Kulturní dědictví a paměťová instituce z pohledu muzejní pedagogiky*. In: Kultura, umění a výchova [online]. 2014, č. 1. (cit. 15. 5.2015). Dostupné z: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37

⁵ Např. různé historické festivaly, šermířská klání, speciální prohlídky. Návštěva hradů/zámků proto, že je to hezké, staré a pro někoho něčím zajímavé.

společenských věd... “⁶K naplnění této myšlenky, slouží školám v rámci RVP a ŠVP průřezová témata, také jim v tomto mohou pomoci návštěvy muzeí, galerií a v neposlední řadě také edukační/ animační programy na hradech, zámcích či jiných památkách.

Jak již bylo řečeno, ve většině muzeí a galeriích jsou již na nové typy návštěvníků přizpůsobeni a vycházejí jim vstříc. V mnoha hradech, zámcích, památnících a jiných kulturních a historických památkách však ještě přizpůsobení modernímu návštěvníkovi nejsou. Stále zde probíhají pouze komentované prohlídky s průvodcem. Samozřejmě probíhají různé akce, které danou památku prezentují, avšak málokdy přinášejí nějaký hlubší edukační cíl. Návštěvníkovi jsou předkládány některé vybrané informace, které jsou pro památku, objekt, instituci nebo návštěvníka důležité, zajímavé. Předkládané informace a prohlídka zámku se samozřejmě dají využít jako edukační cíl, ale nesplňují soudobé nároky návštěvníků. Návštěvník se chce poučit, získat informace, ale již ne pouhou formou výkladu. Chce něco prožít, zažít, vyzkoušet si. Tímto způsobem se informace lépe vstřebávají a zapamatovávají. Tím pádem přinášejí i větší edukační dopad. Těchto způsobů využívá řada muzeí, galerií u nás i ve světě. V zahraničí je obvyklé tyto metody výuky využívat i při prezentaci historických, kulturních památek. Vznikají i různé festivaly, které využívají například metody Living history (oživlá historie), kdy si návštěvníci mohou zkusit chvíli „žít“ v určité době. V našem prostředí se oživlou historií zabývají pouze některé zájmové skupiny, je tak pouze okrajovou záležitostí.

Zámek Tovačov spadá svou správou pod město Tovačov. Je financován městskými, státními prostředky a prostředky Evropské Unie. Ročně navštíví zámek kolem třiceti tisíc návštěvníků. Díky „Spanilé věži“ patří Tovačovský zámek k souboru významných kulturních památek Hanáckého regionu. Doposud zde využívali klasické průvodcovské prohlídky. Měli zde také různé akce, zaměřené na děti, akce byly pouze nárazové a tak nemohli adekvátně posloužit k mimoškolní výuce.

S vedením zámku jsme se dohodli na zviditelnění zámku a jeho lepšího využití. Zejména pak pro dětské návštěvníky, tak aby se školy místní i z okolí, mohli spolupodílet na mimoškolní edukaci. K tomuto účelu bude vytvořen základní animační program, který by měl sloužit zejména pro děti prvního stupně. Dětské návštěvníky totiž

⁶ Drobný Tomáš. *Kulturní dědictví a paměťová instituce z pohledu muzejní pedagogiky*. In: Kultura, umění a výchova [online]. 2014, č. 1. (cit. 15. 5.2015). Dostupné z: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37

tvoří velmi malou skupinu současných návštěvníků. Paní kastelánka by to ráda změnila a oslovila i širší skupiny. Při vypracovávání programu se vychází z historie Tovačova, zámku, z potřeb vedení zámku, z moderních přístupů k prezentaci a edukaci, z fenoménu Living history, z pedagogických zásad a ze zásad tvorby animačních programů. Vychází se také z potřeb školy, které využívají rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy pro určité stupně vzdělanosti dětí.

V této diplomové práci bude představen animační program, který bude sloužit jako úvodní. Primárně bude určen pro žáky prvního stupně základních škol. Vzniká z potřeby zámku rozšířit své služby pro širší veřejnost. Přizpůsobit své prohlídky pro dětské návštěvníky, tak aby byly pro ně co nejatraktivnější. Program by měl naplňovat edukační cíle, ale také by měl poskytovat netradiční zážitek. Žáci by v ideálním případě měli odcházet s pocitem příjemně stráveného času v kulturní památce, obohaceni o nové zážitky a vědomosti s přáním vrátit se na další návštěvu.

Program bude zaměřen historicky, směřovat k historii zámku. Děti se v něm dozvědí něco o životě každodennosti, o tom jak pracují určitá konkrétní řemesla. Vybraná řemesla nepatří do kruhu zaniklých řemesel, takže se s nimi děti mohou setkat i v reálném životě. Program by měl rozvinut debatu a uvažování dětí, po ukončení předmětu by si měly odnést informace, zážitek i vlastní názor na prezentovaná řemesla, práci, či historii zámku.

V programu se děti seznámí i s prostředím zámku - jako exponát bude sloužit samotný zámek a to jeho stěny, okna, střechy, podlahy, zahrady, atd. a zároveň budou sloužit jako didaktické pomůcky. V programu bude využito i několik výukových metod – frontální výuka, skupinová práce, apod.

Diplomová práce je rozdělena do několika částí. Týkají se historie tovačovského panství a zámku. Bez této části a znalostí původu zámeckého sídla není možné program naplánovat. Další část se bude věnovat teoretické části a části didaktické. Bude zde upřesněno, co jsou to animace, jaké existují typy animačních programů, jaké lze využívat pomůcky. Jaké jsou rozdíly mezi tvorbou animačního programu pro historickou instituci, kterou je v tomto případě zámek, a v čem se liší programy v muzeích a galeriích. V praktické části programu se budu věnovat přípravě před programem. Jak vypadá první testovací program, jaké budou změny, druhý testovací program. Závěry z programů. V závěru práce budou zařazeny dva typy příloh. První příloha se bude týkat kompletního animačního programu se všemi texty, které se budou v programu objevovat. V druhé příloze se bude nacházet obrazová příloha.

Fotografie didaktických pomůcek, které budou v programu využity. Fotografie z animačního programu. Co se týká pomůcek, budou vyrobeny v podobě prototypů. Program bude finančně omezen vlastním nákladem autorky, proto jsou i pomůcky vyráběny z přístupných materiálů. Pokud by měl být program uveden do praxe, pak by pomůcky získaly profesionálnější charakter a byly by vyrobeny z materiálů, které jsou méně opotřebovatelné. Do budoucna se snad opravdu podaří animační program uvést do praxe.

DIDAKTICKÁ ČÁST

Muzejní edukace

Obsahem této kapitoly je krátce popsat muzejní edukaci. Muzeum či jiná kulturní, historická, umělecká aj. památka, se může stát, kromě svých primárních funkcí i místem pro vzdělávání, zejména jestliže vychází potřebám svých návštěvníků vstříc. Vyjít návštěvníkovi vstříc a podat mu co nejrozsáhlejší spektrum možné formální či neformální edukace. Například v podobě expozice, vhodných specialistů, řadou doplňkových akcí jako jsou besedy, přednášky, animační programy. Zároveň je třeba dbát na specifické potřeby návštěvníků, mezi které patří věk, fyzické a mentální schopnosti, specifika pro návštěvníky s rozličnými poruchami, postižením.

Muzejní edukace je v celku nový termín, který se již prosadil i v odborné literatuře. Je často citovaný také kapacitami v oboru muzejní pedagogiky jako jsou V. Jůva, či P. Šobánková. Jůva navíc spatřuje význam muzejní edukace zejména v nepřímém edukačním působení na návštěvníka, kdy na něj působí více faktorů (lektor, expozice, jednotlivé exponáty, klima muzea apod.) na rozdíl od školního vyučování, které je typické zejména působením vnějšího činitele (učitel).

Pro dosažení správného a efektivního procesu edukace nestačí pouze jednotlivé exponáty, i když i ty sami o sobě jsou edukátory, vypovídají určité dané skutečnosti návštěvníkovi, a podporují edukační proces nepřimo, to však pro celý proces nestačí. Je třeba do procesu zapojit i role kurátorů, edukačních pracovníků, grafiků, architektů a zejména různé další aktivity nad rámec výstavy. Dobře připravená expozice může velmi dobře podpořit vzdělávací proces v muzeu. Je však vhodné je doplnit o další aktivity.

Dané aktivity přesahují rámec prezentace exponátů. Jedná se o „... *intencionální edukační procesy probíhající v návaznosti na sbírky muzea, pro které tato instituce (nebo jiný činitel, např. učitel, který přichází se svou třídou do muzea) pečlivě připravuje podmínky a které organizuje, naplňuje předem plánovaným obsahem, spojuje se specifickými cíli atd. Právě intencionalita – tedy plánovitost, účelovost procesů učení – pomůže muzejní edukaci odlišit od „neintencionálního“ působení*

muzea na návštěvníka, který expozici „pouze“ prochází, který je jen divákem, nikoliv účastníkem organizovaného edukačního programu.“⁷

Jako nejvhodnějším prostředníkem pro zpracování edukačního procesu v muzeu se jeví facilitátor v podobě muzejního pedagoga, animátora, či také kurátor, autoři předmětů. Hlavním úkolem facilitátora je umět komunikovat s rozličnými skupinami návštěvníků, vyjít jejich potřebám vstříc, pomoci jim pochopit význam daných exponátů, nejen z hlediska vypovídající hodnoty, ale také umět pochopit proč například daná věc vznikla. Měl by být schopný odpovídat na jejich dotazy, iniciovat a motivovat návštěvníky v jejich poznávacím procesu.

Muzejní edukace je velmi dynamický proces, který je závislý na osobě animátora (lektora, kurátora, aj.) návštěvnících, obsahu edukace daného muzeáliemi⁸. V rámci muzejní edukace se propojují vztahy mezi jednotlivými komponentami edukačního procesu. *„Podle J. Skalkové mezi komponenty každé edukace patří: cíle edukace, její obsah, součinnost pedagoga a žáků (zde návštěvníků), metody, organizační formy a didaktické prostředky, jichž se při edukaci používá, a podmínky, za nichž proces edukace probíhá.“⁹*

Jednotlivé komponenty muzejní edukace

V této kapitole je cílem popsat a blíže definovat jednotlivé komponenty muzejní edukace. Mezi základní komponenty muzejní edukace patří - cíle edukace, obsah edukace, spolupráce lektora a návštěvníků, metody, organizační formy, didaktické prostředky, podmínky pro průběh edukačního procesu. Všechny tyto komponenty působí na dynamiku daného edukačního procesu. Činnost, kterou vykonávají muzejní pedagog a návštěvníci je naplněna obsahem, jednotlivými fázemi a skrze ně směřuje k cíli (obecný, konkrétní). U návštěvníků probíhá poznávací (edukační) proces, ve kterém si osvojují nové vědomosti, dovednosti, postoje. Lektor směřuje v edukačním procesu k určitému cíli, skrze plánovaný a promyšlený plán. Lektor si musí dopředu formulovat cíle, zohlednit specifika návštěvní skupiny, zvolit vhodné metody, formy

⁷ Šobáňová, Petra. *Muzejní edukace*. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2012. S 38. ISBN 978-80-224-3003-4

⁸ Muzeálie = sbírkový předmět

⁹ Šobáňová, Petra. *Muzejní edukace*. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2012. S 53. ISBN 978-80-224-3003-4

a didaktické pomůcky. Proces však mohou ovlivnit i jevy, které nelze dopředu naplánovat – nálada, myšlenkový stav (účastníci, lektor), vnější podmínky.

Cíle edukace

Jsou stěžejní v edukačním procesu. Podle obecné pedagogiky, lze o cílech říci: *„Cílem výchovy se rozumí společenský ideál, představa toho, čeho se má ve výchovné činnosti za pomoci výchovných činitelů dosáhnout. Ve výchovném cíli se formulují požadavky na člověka, jaký má být, pro jaký osobní rozvoj a jaké společenské potřeby je nutné ho připravit.“*¹⁰ Obecně pro všechna muzea a kulturní památky nelze přesně cíle stanovit. Lze snad říci, že by cíle měly směřovat k pochopení, seznámení a objasnění představovaných exponátů v jednotlivých expozicích, umožnit návštěvníkům vytvořit si vlastní názor na představované exponáty, vytvořit si vztah

k exponátům, expozici tak i k dané instituci. Je dobré stanovovat cíle pro každý jednotlivý program, s ohledem na budoucí návštěvníky. Obecně cíle můžeme pro muzea a podobné instituce vymezit snad i takto: *„Muzea by se měla prostřednictvím svých sbírek podílet na všeobecném vzdělání a rozvoji osobnosti svých návštěvníků, měla by být inspirativním prostorem využitelným k jejich celoživotnímu učení. Muzeum by mělo usilovat o vytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro pochopení muzejních hodnot v širších sociálních, kulturních a historických souvislostech. Je schopno kultivovat receptivní schopnost návštěvníků a skrze interpretaci je vést k hlubšímu porozumění muzeáliím a osobní komunikaci s nimi, protože právě ony jsou jako jedineční a autentičtí nositelé kulturních hodnot zdrojem specifického poznání a obohacení jedinců přicházejících do muzea. Muzejní edukace vede návštěvníky k pochopení muzejního fenoménu jako specifického projevu lidské kultury, způsobu poznání a osvojování skutečnosti. Ukazuje muzeálii jako předmět subjektivně jedinečného vnímání, cítění, prožívání a jako prostředek k rozvíjení tvůrčích schopností návštěvníků, kultivování jejich projevů, usměrňování jejich potřeb a k utváření jejich hodnotové hierarchie.“*¹¹

¹⁰ Kantorová, Jana. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I.* Olomouc, Hanex 2008. S 101. ISBN 978-80-7409-024-0

¹¹ Šobářová, Petra. *Muzejní edukace.* Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2012. S 67. ISBN 978-80-224-3003-4

Při vytváření cílů by se měly dodržovat určitá pravidla. Základní rozdělení cílů je na cíle obecné a cíle specifické (konkrétní). Konkrétní cíle se skládají z cílů dílčích a cílů operačních, které jsou přímo navázány na konkrétní program. Obecná pravidla by měla směřovat k celospolečenským cílům nebo ke strategii dané instituce.

V současné pedagogické praxi je nejvíce rozšířenou metodou tzv. Bloomova taxonomie vzdělávacích cílů, která je dále rozdělena na dalších šest podskupin. Jedná se o znalost, pochopení, aplikaci, analýzu, syntézu a hodnocení. Návštěvník, podobně jako žák ve škole, by se měl postupně propracovávat od nejjednodušších cílů k cílům složitějším.

V muzejní pedagogice je také doporučováno vycházet i z taxonomie cílů podle D. R. Krathwohla, který se zaměřil hlavně na oblast postojovou. Podle něj je rozdělení cílů - vnímání podnětů, reagování na ně, hodnocení, systematizace hodnocení, zvnitřňování hodnot. Je třeba dbát na vyvážení všech jednotlivých částí – kognitivních, psychomotorických i afektivních, také emoce „držet na uzdě“.

Konkrétní cíle by měly být formulovány podle jasně daných pravidel, vycházejících z obecně platných pravidel obecné pedagogiky a pedagogických příruček. Cíle by měly být - konkrétní, přiměřené, kontrolovatelné, konzistentní a v souladu s kurikulem, vzdělávacím programem či vzdělávací strategií dané instituce. Pro úspěšné stanovení cílů se využívá pedagogická metoda SMART, podle níž jsou cíle – konkrétní, měřitelné, akceptovatelné, reálné a časově ohraničené.

Obsah edukace

Obsah muzejní edukace je závislý na jednotlivé instituci, případně na fondu sbírek dané instituce, od tohoto se rozvíjí i edukační obsah. Obsah edukace se tak může týkat jakéhokoliv lidského poznání a lidské činnosti. V praxi závisí tedy hlavně na dané instituci a jejím zaměření. „*Obsah muzejní edukace vzniká didaktickým zpracováním vědění různých oblastí lidské kultury do procesu edukace. Lidská kultura v nejširším slova smyslu zahrnuje vědu, techniku, umění, společenské jevy, hodnoty a veškeré myslitelné aktivity člověka.*“¹²

¹² Šobáňová, Petra. *Muzejní edukace*. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2012. S 69. ISBN 978-80-224-3003-4

Zaměření institucí může být různé – *umělecké* (např.: umělecká muzea, galerie), *přírodní* (např.: botanické zahrady, zoologické zahrady), historické (např.: muzea každodennosti, hrady a zámky), věda a technika (např.: science centra) a mnoho dalších.

Další významnou složkou v obsahu edukace je návštěvník instituce, který má svá specifika (věk, mentální úroveň, sociální a kulturní původ, atd.). Poslední avšak neméně důležitou složkou je postava muzejního pedagoga. Spolupráce mezi návštěvníky a muzejním pedagogem je jedním z obsahů edukace.

Náplní (obsahem) edukace nejsou zdaleka pouze vizuální informace, získané pozorováním, ale také rozvoj percepčních schopností návštěvníků, schopnost myslet a vyvozovat soudy, experimentovat, hodnotit atp. Úlohou muzejního pedagoga je přiměřené rozvíjení všech složek (vědomosti, dovednosti, postoje a hodnocení) edukačního obsahu.

Metody edukace

Metody muzejní edukace jsou velmi rozličné, jde o metody v interakci muzejního pedagoga/lektora a návštěvníků instituce. Jedná se o různé aktivity, za jejichž vhodnost pro dané návštěvníky zodpovídá právě lektor. Existuje řada klasifikačních metod. Mezi velmi rozšířené patří klasifikace podle J. Maňáka. Jde o hlediska - prameny poznání a typy poznatků, aktivity a samostatnost žáků, typ myšlenkových operací žáka, fáze výchovně-vzdělávacího procesu, výukové formy a prostředky. V muzejní edukaci se však setkáváme nejčastěji jen s některými, daná hlediska lze pak dále rozdělit.

Prameny poznání - patří k nejčastějším, můžeme je dále rozčlenit na metody slovní, názorně demonstrační a praktické. Pozorování příp. demonstrace patří v muzejní a kulturní instituci k hlavním metodám. Avšak nelze spoléhat pouze na prezentaci exponátů, nemusí to v návštěvníkovi zanechat žádaný efekt. Proto je vhodné pozorovací metody doplnit metodami slovními jako jsou monologické, dialogické, metody písemných prací, metody práce s textem. Všechny tyto metody lze považovat v kulturní instituci za klasické a je možné je dále a detailněji dělit.¹³

Co se týká metod praktických, využívají se často v některých typech institucí (dětská muzea) zásady hands-on, kdy se návštěvník může exponátu dotýkat, pracovat

¹³ Např. Metody dialogické - rozhovor, diskuse, brainstorming, atd.

s ním. Obměnou jsou vědecké pokusy, výtvarné, dramatické a jiné činnosti. Při výběru metod je vhodné brát ohledy na expozici, danou instituci a v neposlední řadě na návštěvníky.

Organizační formy muzejní edukace

V muzejní edukaci se postupně vyvinula celá řada různých forem. „*Muzejní pedagog vybírá ty nejvhodnější formy především s ohledem na cíl edukace, ale i na charakter jejího obsahu, na potřeby a zvláštnosti návštěvníků a ovšem s nutným ohledem na možnosti, jež má v konkrétním muzeu k dispozici.*“¹⁴ Organizační formy využívané v kulturních a historických institucích vychází z obecné pedagogiky. Důležitá jsou dvě hlediska – kde, s kým a jakým způsobem probíhá edukační proces.

Kde probíhá – obecně můžeme říci, že proces probíhá tam, kde je umístěn objekt edukace. Může to být v interiéru instituce či mimo interiéru instituce, některé objekty mohou být umístěny jako solitéry např. ve volné přírodě, či se nacházejí na jiném místě, mimo původní instituci.

S kým a jakým způsobem – zpravidla probíhá edukace v interakci mezi učitelem a žáky, v kulturních institucích mezi lektorem a návštěvníky instituce a návštěvníky navzájem. Jedná-li se o formy prezentace, vycházíme opět z obecné pedagogiky – forma individuální, hromadná. Individuální forma – návštěvníci pracují samostatně, nespolupracují. Při hromadné formě návštěvníci spolupracují spolu mezi sebou a s lektorem. Jde o záměrnou, organizovanou aktivitu. Časově bývá edukace omezena délkou edukačního programu. Edukační program může být trojí – teoretický, praktický, smíšený. Jak bylo výše uvedeno, v muzejní edukaci se postupně vyvinula celá řada různých forem. Některými se budu zabývat dále, pro přehlednost však zmíním alespoň jejich přehled podle P. Šobáňové z knihy *Muzejní edukace* (2012). Mezi nejčastější formy muzejní edukace patří:

- Prohlídka expozice s průvodcem
- Komentovaná prohlídka
- Komentovaná prohlídka doplněná aktivitou
- Prohlídka expozice s učební pomůckou
- Přednáška

¹⁴ Šobáňová, Petra. *Muzejní edukace*. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2012. S 74. ISBN 978-80-224-3003-4

- Beseda
- Workshopy, kurzy
- Animace
- Zvláštní edukační programy

Didaktické prostředky

Jsou veškeré prostředky, které pomáhají a vedou k cíli edukačního procesu. Pomáhají tak, aby co nejvíce rozvinuly a zapojily všechny smysly. Tyto prostředky využívá učitel/lektor, ale také žáci/návštěvníci. Didaktické pomůcky by měly být přítomny při každé edukaci. Mají výrazný motivační dopad a slouží k rozvinutí a pochopení edukačního tématu. Mají přínos pro všechny věkové kategorie. Jsou rozděleny do různých kategorií. Základní rozdělení je na didaktické prostředky nehmotné a materiální.

Nehmotné didaktické prostředky jsou různé formy a metody výuky, dílčí cíle, školní prostory, učebnice, výukové tabule atd. Materiální didaktické prostředky jsou modely, makety, zobrazovací technika, hudební technika, názorné materiály.

Další možné rozdělení nabízí J. Machala, který rozděluje pomůcky na – učební pomůcky, technické výukové prostředky, organizační a reprografická technika, výukové prostory a jejich vybavení, vybavení učitele a žáka. Toto rozdělení vychází zejména ze školního prostředí. Pro edukace i kulturních a historických institucí můžeme toto rozdělení vzít za vzor a upravit si rozdělení pomůcek pro potřeby dané instituce.

Učební pomůcky v muzeu vychází z toho, že se návštěvníkům prezentují reálné a originální předměty. Mohou to být různé exponáty uložené ve sbírkách instituce. Jedná se o přírodniny – originální, ale také upravené, lidské výtvořky a výrobky, různé jevy (chemické, fyzikální apod.). Exponáty - muzeálie, vykonávají vlastně funkci nejenom uchování kulturní, historické a společenské důležitosti, ale slouží jako didaktická pomůcka pro objasnění některých jevů, zákonitostí a souvislostí.

V kulturních a historických institucích můžeme využívat celou řadu didaktických prostředků – zvukové a obrazové záznamy, modely, stavebnice, výukové tabule, panely, fotografie, mapy, čichové podměty, různou techniku, moderní techniky - počítače, dotykové displeje, interaktivní tabule, video, audio technika a mnoho dalšího.

Mezi specifické muzejní pomůcky řadíme substituty. Substitut je autentická náhrada originálního exponátu, využívá se v případě, kdy exponát nelze využít pro edukační účely z různých důvodů (cennost, křehkost, originalita, apod.). Tyto předměty nemají takovou vypovídající hodnotu jako originály, jsou však pro edukaci přínosné zejména z hlediska hands-on, kdy si návštěvník může předmět prohlédnout a seznámit se s ním, beze strachu z poškození originálu.

Může se jednat o:

- Kopii
- Faksimilii
- Reprodukci
- Odlitky
- Imitaci
- Rekonstrukci
- Modely
- Makety

Mezi další velmi časté pomůcky se řadí pomůcky textové. Textové pomůcky patří k těm nejčastějším, pomocí nichž se návštěvník může seznámit s exponáty či samotnou institucí. Mohou mít různou podobu – průvodci, katalogy, publikace či pracovní listy.

Velmi originální a ne příliš častou pomůckou je muzejní kufřík, což je soubor různých didaktických pomůcek uložených v jedné krabici či kufříku. Kufřík skrývá často naprosto běžné předměty, které se využívají v edukaci (barvy, papíry, pastelky, nůžky, propagační materiály, apod.). Návštěvník obdrží tento kufřík hned na začátku edukačního procesu, může dobře sloužit i k navození budoucího programu a umocnit očekávání.

K didaktickým prostředkům se také řadí prostředí, ve kterém daný edukační program probíhá. Speciální prostor pro výuku má velmi málo institucí, jedná se o různá studia, dílny, herny, učebny či kabinety vyhrazené jako specifické místo pro edukaci. Ve velké míře je uplatňována edukace přímo v expozici. V současnosti jsou v expozicích různé prostory – kouty, aktivní zóny, atp., kde lze edukaci provádět, ne všechny edukační aktivity je totiž vhodné provádět přímo v místech výstavy.

Animační program

Pro svou diplomovou práci jsem se rozhodla navrhnout animační program. V této kapitole se pokusím krátce a jasně formulovat jaké jsou typy programů, co to vlastně animace je, jaká je struktura a komu je animace určena, jaké didaktické prostředky můžeme v animačním programu využít, pro koho jsem se rozhodla program zaměřit, v čem je program pro historickou instituci (zámek) jiný od muzejní a galerijní animace.

Typy programů

V muzeích a jiných kulturních a historických institucích se můžeme setkat s různými typy programů. Dělíme je podle rozsáhlosti přednášených teoretických poznatků, rozsahu prováděných praktických činností. Máme programy:

Teoretické – např. komentované prohlídky a besedy. „*Mezi teoretické programy patří ty, v nichž je hlavní důraz kladen na výklad a práci s teoretickými poznatky.*“¹⁵

Praktické – např. kurzy, ateliéry, workshopy. „*Rovněž vycházejí z teoretických poznatků, ale jsou založeny především na praktické činnosti účastníků, kteří prostřednictvím drobných tvůrčích etud, případně i rozsáhlejších výtvarných programů poznávají něco podstatného o vystavených dílech i obecně o umění.*“¹⁶

Smíšené – např. animační programy. Animační programy jsou typickým zástupcem smíšených programů, protože „*...vedle rozvíjení kreativity zprostředkovávají formou praktických etud teoretické poznatky.*“¹⁷

¹⁵ Horáček, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno. Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998, s. 63. ISBN 80-7204-084-7.

¹⁶ Horáček, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno. Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998, s. 63. ISBN 80-7204-084-7.

¹⁷ Horáček, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno. Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998, s. 63. ISBN 80-7204-084-7.

Animace

Animace jsou velmi oblíbenou a poslední dobou čím dál tím více rozšiřovanou edukační formou využívanou v různých institucích. Propojují teoretický výklad s tvůrčí aktivitou. Jedná se o vzdělávací aktivity, které v sobě kombinují nejen zážitek z aktivity, ale také dávají prostor pro poznání. Mají všechny základní rysy pedagogické činnosti.

Animaci definuje R. Horáček ve své knize¹⁸ takto: „*Animace v galeriích jsou „oživující“ činnosti, při nichž návštěvníci pomocí různých materiálů či předmětů vytvářejí dílčí výtvarné etudy, které svým principem, technologií nebo obsahovým zaměřením navazují na sledované dílo.*“¹⁹ Marek Šobáň uvádí ve své knize k animaci toto: „*S trochou nadsázky by se dalo říct, že se lektor snaží pomocí rozličných aktivit vytrhnout návštěvníka z netečnosti a vybídnout ho k spoluúčasti na interpretaci vystavovaného artefaktu. Důležitý je v tomto procesu zážitek návštěvníka a přímý kontakt s uměleckým dílem.*“²⁰

Struktura animačního programu

Jako jedna možná struktura animačního programu podle R. Horáčka se skládá z těchto částí:

- „*úvod spojený s krátkou praktickou etudou*
- *krátký teoretický výklad spojený s rozhovorem s návštěvníky prohlídka exponátů*
- *navazující praktická činnost (kolektivní, skupinová či samostatná),*
- *diskuzní hodnocení*
- *závěrečný výklad nebo diskuze návštěvníků*“²¹

¹⁸ Jedná se o knihu - Horáček, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno. Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998. ISBN 80-7204-084-7.

¹⁹ Horáček Radek. *Galerijní animace a zprostředkované umění*. Brno. Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998, S 71. ISBN 80-7204-084-7.

²⁰ Šobáň, Marek. *Škola muzejní pedagogiky 6*. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Olomouc 2007. S 20. [online] 2007. (cit. 15. 5. 2015) ISBN 978-80-244-1871-1 Dostupné z: http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/kvalit_inovace_muzeoped_modul/dokumenty/studijni_materialy/Skola_muzejni_pedagogiky_6.pdf

²¹ Horáček Radek. *Galerijní animace a zprostředkované umění*. Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998, S 76. ISBN 80-7204-084-7.

Marek Šobáň popisuje strukturu animačního programu jen ve třech krocích. „*Vstupní evokace, Hlavní pracovní část, závěrečná reflexe*“.²² Při tvorbě vlastního animačního programu jsem vycházela právě z toho členění. Proto v dalších řádcích danou strukturu více rozepíši.

Vstupní evokace – je velmi podstatnou částí animačního programu. V prvních minutách edukačního procesu má lektor možnost navázat vztah s návštěvníky a uvést je do programu, zvýšit jejich očekávání. Kvalita navázaného vztahu a komunikace v první části programu často velmi výrazně ovlivní celý průběh animace. Úvodní aktivita by neměla být prvoplánová, ale vždy dobře promyšlená. Ve vstupní evokaci by se měla částečně odrážet náplň budoucího programu. Atmosféra by měla být příjemná, pozitivní, plná očekávání. Na začátku je dobré návštěvníky „rozpovídat“ aby se „otevřeli“ novým možnostem. Využít k tomu lze různé formy a techniky (dialog, hra, samostatná prohlídka, dotazy, atp.).

Hlavní pracovní část – je centrem každého animačního programu. Podoba hlavní pracovní části může být velmi rozmanitá. Návštěvníci řeší v této části programu zásadní otázky a dostávají se k tzv. „jádro pudla“. Dozívají se informace, vytváří si vlastní názory, pracují samostatně či ve skupinkách, zkouší nové věci, techniky, získávají *zkušenosti*. *Je zde kladen důraz na expozici, místo expozice, možnosti návštěvníků, místa, lektora. Jednotlivé úkoly, obsažené v této části se plní buď přímo v expozici či v aktivních zónách nebo ateliérech. „Mimo předání teoretických poznatků jde také o zprostředkování estetického prožitku. Tomu odpovídá výběr vhodných postupů pro konkrétní skupinu účastníků.“*²³ *Důležité je sekat se s prezentovanými exponáty. Blíže se s nimi seznámit. Metody, které jsou často používané – dialog, rozhovor, expresivní interpretace, výtvarné či dramatické výstupy.*

Závěrečná reflexe – neměla by se opomíjet, má přínos pro návštěvníka i pro lektora animačního programu. Nabízí možnosti rekapitulace nejdůležitějších částí programu, zdůraznění zásadních informací. Pro lektora přináší neocenitelnou zpětnou vazbu, která

²² Šobáň, Marek. *Škola muzejní pedagogiky 6*. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Olomouc 2007. S 21. [online] 2007. (cit. 15. 5. 2015) ISBN 978-80-244-1871-1 Dostupné z: http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/kvalit_inovace_muzeoped_modul/dokumenty/studijni_materialy/Skola_muzejni_pedagogiky_6.pdf

²³ Šobáň, Marek. *Škola muzejní pedagogiky 6*. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Olomouc 2007. S 25. [online] 2007. (cit. 15. 5. 2015) ISBN 978-80-244-1871-1 Dostupné z: http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/kvalit_inovace_muzeoped_modul/dokumenty/studijni_materialy/Skola_muzejni_pedagogiky_6.pdf

mu pomáhá program lépe vést a zdokonalit i sebe sama. Reflexe by měla být prováděna s ohledem a citem na dané návštěvníky.

Typy animací, animace pro koho

Existuje mnoho typů animací. Předkládám zde rozdělení, které se nachází v knize *Škola muzejní pedagogiky VI*. Některé typy jen zmíním, jiné, které jsem se rozhodla využít při tvorbě animačního programu, popíši více. Animace můžeme rozdělit podle typu výstav na:

Animace ve stálých expozicích – animace pro tyto typy výstav jsou typické svou opakovatelností. Lektor má více možností upravit případné nedostatky. Je dán také větší prostor pro výrobu různých didaktických pomůcek. Zároveň lze ke stále expozici vytvořit řadu na sebe navazujících programů, ve kterých můžeme jen lehce obměňovat pomůcky. V programech se můžeme zaměřit na celé téma, na vybrané exponáty, na cílové skupiny. Zároveň je kladen důraz na větší kvalitu programu i didaktických pomůcek. Rizikem je pro lektora také neustálé opakování daného programu a možnost stereotypu.

Animace na krátkodobých výstavách – jedná se o programy, které nemusejí být promyšlené do nejmenších detailů, jednotlivé kroky programu by však měly mít stále logickou návaznost. Také jednotlivé didaktické pomůcky a pracovní listy nemusejí mít nejvyšší úroveň zpracování. Tyto výstavy lze doplnit i řadou jiných doprovodných aktivit (setkání s autorem, workshopy, video projekce, atp.)

Animace pro jednorázovou návštěvu – program lze opakovat dle libosti návštěvníků a upravovat podle chyb autora. Jde o program, s využitím různých pomůcek, forem a metod.

Animace pro opakovanou návštěvu – programy pro opakované návštěvy by na sebe měly navazovat, alespoň co se týká sdělených poznatků. Apelují také na prohlubování daného tématu a to nejen v dané instituci, ale třeba dále i ve škole.

Podle zaměření praktických činností dělíme programy na – animace materiállové, zvukové a hudební, pohybové, slovesné. Jak již samotné názvy vypovídají, jedná se vždy o dané prostředky,²⁴ se kterými se v animaci pracuje.

²⁴ Např.: různý materiál (barvy, látky, papír, hlína, atp.), zvukové záznamy, video záznamy, pohyby těla, využití textu, dialogu a další.

Animace můžeme dělit také podle typu návštěvníků. Zejména podle jejich věku a sociálního zařazení.

Animace pro dětského návštěvníka – Program by měl vycházet ze specifík dětského diváka. Je vhodné rozdělit návštěvníky podle věku, pomoci k tomu může i rozčlenění dětí ve škole, na předškoláky, první a druhý stupeň, střední školy, atp. Lektor by měl brát ohled na množství sdělených informací a didaktických her, přičemž praktická činnost by měla převažovat nad výkladem. U dětského diváka je také dobré časté střídání různých aktivit.

Animace pro dospělého návštěvníka – dospělí návštěvníci více ocení výklad a teorii, je vhodné použít i odborné výrazy. Avšak i zde by měla proběhnout alespoň krátká praktická činnost, či nějaké oživující aktivity.

Animace pro speciálního návštěvníka – „*Ani osoby s mentální retardací či tělesným postižením nesmí být z animačních aktivit vyloučeny.*“²⁵ V tomto případě je vhodné před příchodem těchto návštěvníků promluvit např. se speciálním pedagogem, či doprovodem návštěvníků, domluvit se na úpravě a vhodnosti programu. Také je třeba brát zřetel na technické vybavení a možnosti dané instituce (přístupy, bariéry, tlumočení, atp.).

Prostředky v animačním programu

Jedná se o veškeré prostředky, které pomáhají na cestě k edukačnímu cíli. Prostředky využívá v rámci animačního prostředku lektor i návštěvníci. Jejich členění do detailů je zmíněno již výše v kapitole o didaktických prostředcích. Pro přehlednost zde vyjmenuji ty nejvíce časté a používané v animačních programech.

Nehmotné didaktické prostředky - různé formy a metody výuky, dílčí cíle, prostory expozice, dílny, kabinety, informační panely atp. Materiální didaktické prostředky - modely, makety, audio a video technika, názorné materiály.

Při animačních programech bývají využívány i jednotlivé exponáty, či přímo jednotlivé části výstavy. Lze využít také různé zvukové a obrazové záznamy, modely,

²⁵ Šobáň, Marek. *Škola muzejní pedagogiky 6*. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Olomouc 2007. S 33. [online] 2007. (cit. 15. 5. 2015) ISBN 978-80-244-1871-1 Dostupné z: http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/kvalit_inovace_muzeoped_modul/dokumenty/studijni_materialy/Skola_muzejni_pedagogiky_6.pdf

stavebnice, panely, počítače, dotykové displeje, interaktivní tabule, a další moderní prostředky instalované přímo v expozici.

Hojně jsou při animačních programech využívány substituty (kopie, faksimilie, reprodukce, odlitky, modely, makety atp.). Mezi velmi oblíbené a časté jsou textové pomůcky, zejména pracovní listy. Pracovní listy se velmi dobře začleňují, do samotné tvůrčí práce, v animaci. Pracovní listy mohou také využít návštěvníci, aniž by využili animační program. V takovém případě se jedná o samoobslužné pracovní listy. Jednoduché pracovní listy lze využít i při komentované prohlídce. V animačních programech se využívají listy upravené pro práci s lektorem. Využívají se jako podklady pro práci, může na nich být doplnění informací, doplňují práci lektora. Možnosti využití a zpracování jsou různé – lze využít při animaci, prohlídce, pro všechny věkové kategorie, neorganizované návštěvě instituce, jako propagace dané instituce, pomoc návštěvníkovi v orientaci po expozici atp.

U nás mezi nejméně časté patří muzejní kufřík. V zahraničí se s touto pomůckou setkáváme mnohem častěji. Co kufřík obsahuje je popsáno výše v kapitole o didaktických pomůckách.

Prostředí kde se může animační program uskutečňovat je závislé na typu dané instituce. Dnes mají již některé instituce zřízeny pro potřeby animačních programů speciální místnosti, aktivní zóny, kabinety. Na mnoha místech probíhá animační program přímo v expozici.

Konkrétní program

V konkrétním programu pro zámek v Tovačově jsem se rozhodla využít animační program pro dětského diváka. Zaměřila jsem se na děti mladšího školního věku – první stupeň základní školy. Tedy ve věkovém rozmezí šest až jedenáct let. Důvod pro tento výběr je jednoduchý. V Tovačově se nachází základní škola a i v okolí je mnoho základních škol. Zámek neměl dosud vytvořeny žádné animační programy pro své návštěvníky. Proto je dobré vytvořit první animační program pro děti na prvním stupni, aby si nejen ony, ale také školy mohly zvyknout a přijmout nabídku animačních programů tohoto zámku. Tento animační program lze případně upravit i pro potřeby

starších dětí. Struktura tohoto konkrétního programu je rozčleněna na tři základní části. Jedná se o již zmíněnou evokační část, hlavní pracovní část, závěrečnou část.

Animační program byl vytvořen pro stálou expozici uvnitř zámku. Jedná se konkrétně o nejstarší část zámku s velkými prostornými místnostmi, vybavenými dobovým – renesančním nábytkem. S okny, kde je původní vitrážová výzdoba a malované lomené stropy. Jako exponáty zde slouží dobové vybavení a také samotné místnosti, jako doklady historické skutečnosti a postupného vývoje.

Co se týká hlediska opakovatelnosti, je program koncipován primárně jako jednorázový. Avšak postupně by k této historické a kulturní památce měly vzniknout další animační programy, které by mohly vystupovat jak samostatně, tak na sebe navazovat.

Pokud se zaměříme na dělení podle vykonávaných činností v animačním programu, můžeme tento konkrétní program zařadit mezi materiálové programy. Dětské návštěvníci se zde seznamují s různými typy materiálů (barvy, plastelína atp.). Také je zde však přítomna hudební složka, v podobě doplňujícího hudebního doprovodu v jednotlivých částech programu. O konkrétních didaktických pomůckách se zmíním v další podkapitole.

Edukační prostředky v konkrétním programu

V této kapitole detailněji rozeberu konkrétní didaktické prostředky využitě při tvorbě animačního programu pro zámek v Tovačově. Pro tento edukační program jsem se rozhodla využít z nehmotných pomůcek tyto metody a formy – slovní metody (vyprávění, vysvětlování, rozhovor, diskuze, výklad), metody názorně demonstrační (předvádění a pozorování, práce s obrazem), metody praktické (vytváření dovedností), metody dramatické (hra v roli), metoda hand-on. Co se týká forem – kombinace frontální, skupinové a individuální práce.

Jako materiálové didaktické pomůcky jsem se rozhodla využít zejména různé obrazové ukázky – kresby jednotlivých řemeslníků, plány zahrad, vitráže atp. Vyrobila jsem i modely pro vyzkoušení si stavby krovu a střechy, ve velmi malém měřítku, slouží to také jako stavebnice. Jako podkreslení a inspiraci jsem se rozhodla použít

pro animační program také hudební doprovod (dobová hudba). Využívám také prostory, ve kterých animační program probíhá (místnosti a zahrady).

Materiály se kterými se děti během animačního programu seznámí, jsou – papíry, pastelky, plastelína, vodové barvy, karton, dřevěné špejle. Děti se mohou seznámit s tím, jak vypadá dobové zdivo, podlahy, okna, nábytek. Jak je upravena zámecká zahrada. Jaké se tam nachází rostliny. Některých vybraných exponátů se mohou dotknout a zjistit jaké jsou na omak (metoda hands-on).

V rámci animačního programu jsem chtěla využít i metody Living history, kdy se účastníci programu seznamují s autentickými dobovými nástroji a dobovým životem. V počáteční fázi tohoto programu však nelze plně aplikovat tuto metodu. Je tedy zařazena jen okrajově. A to v podobě pozorování a prožívání animačního programu v autentickém prostředí zámku. Do budoucna je však navrženo řešení, kde by se tato zajímavá forma uplatnila více (dobové oblečení, autentické nástroje, atp.).

Animační program pro zámek – v čem se liší?

Animační program se může lišit nejenom podle výše zmíněných klasifikací, ale také podle daných institucí, ve kterých program probíhá. Rozličnost je dána samotným zaměřením a možnostmi instituce.

Ač se to možná na první pohled nezdá, je opravdu velký rozdíl dělat animační program pro instituci, která je na prezentaci rozličných exponátů uzpůsobena. Tedy v muzeích a galeriích. Takovéto instituce mají řadu vlastních sbírek. Disponují většinou i vlastním depozitářem, či je možné si sbírky mezi sebou zapůjčit z jiné instituce. Pořádají stálé, dlouhodobé i krátkodobé výstavy. Jsou přizpůsobeny na řadu návštěvníků a kladou si za cíl nejen uchovávat, ale také návštěvníky vzdělávat. Navíc otevírací doba mnoha muzeí i galerií je celoroční a jejich sídla nebo hlavní budovy se nachází v centrech měst a jsou většinou dobře dostupná.

Také návštěvníci, kteří navštěvují muzea a galerie očekávají a jsou připraveni, že se nejen pobaví, prohlédnou vystavené exponáty, ale také že se dozvědí daleko víc. S postupným začleňováním muzejních a galerijních animací v posledních letech, si řada návštěvníků zvykla využívat další možnosti edukace v muzeu. A to ať se týká již

zmíněných animačních programů či různých komentovaných prohlídek, besed apod. Muzea a galerie tak často navštěvují velké skupiny, zejména školní, za účelem vzdělání.

V kulturních památkách (kulturním dědictví) návštěvníci zatím nejsou příliš zvyklí účastnit se animačních programů. Jsou zde značné rozdíly oproti muzeím a galeriím. Co se týká místa, jsou tyto památky často mimo centra měst, je k nim poněkud obtížnější přístup. Nelze proto návštěvu těchto míst zorganizovat na „hodinku“ a mnohé památky nejsou přístupné veřejnosti celoročně. Další rozdíl je již ve zmíněných návštěvnících. Návštěvníci, kteří navštěvují tyto památky, přijíždějí také ve větších či menších skupinách, ovšem ne vždy se jedná o školní skupiny. Školy využívají tyto památky zejména v letních měsících, v obdobích školních výletů. Častěji navštěvují tyto památky rodiny s dětmi.

Je pravda, že v posledních letech se stali i návštěvníci památek kulturního dědictví poněkud náročnějšími a očekávají už mnohde více než pouhou komentovanou prohlídku s průvodcem. Řada různých hradů a zámků má svá lektorská oddělení a art managery, kteří plánují různé aktivity pro návštěvníky. V těchto případech se jedná o konání různých festivalů, turnajů, rytířských klání, seminářů, akcí využívajících prvky Living history. K tomu jsou připojeny aktivity v podobě různých dětských her, dnů, pálení čarodějnic, zámeckých/hradních nocí, netradičních prohlídek apod. Také vznikají různé doprovodné publikace pro malé návštěvníky zámků a hradů. Mezi významné autorky, zabývající se touto tematikou patří Eva Chupíková, která je také autorkou projektu *Památky pro děti*²⁶. Autorka postupně zpracovává významné kulturní památky, připravuje vždy sadu samoobslužných listů, pro jednotlivé hrady a zámky. Tyto publikace lze volně zakoupit na internetu, řada míst však již má i tyto „průvodce“ k dispozici na svých pokladnách k zakoupení.

Také se na některých místech postupně uplatňují i různé animační programy. Řada míst je zapojena v národním programu *Památky nás baví*. Projekt má i své webové stránky²⁷, které jsou určeny pro širokou veřejnost i jednotlivé instituce. Lze zde najít řadu programů pro školy, rodiny, různé workshopy, apod. Autoři o projektu: *„Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky.*

Motto projektu: *Památky nás baví!*

²⁶ Chupíková, Eva. *Památky pro děti*. [online] 2015 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z:

<http://www.pamatkyprodeti.cz/>

²⁷ *Památky nás baví*. [online] 2015 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: <http://www.pamatkynasbavi.cz/>

Poslání NPÚ na poli edukace: *Prostřednictvím výchovných a vzdělávacích činností napomáhat k hlubšímu vnímání národní a evropské kulturní identity a ke zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR.*

Vize projektového týmu: *Chceme, aby si děti i dospělí prostřednictvím výchovných a vzdělávacích činností osvojili znalosti, dovednosti, hodnoty a postoje, jež přispívají k ochraně dědictví minulosti, k hlubšímu vnímání národní a kulturní identity a ke zkvalitnění péče o kulturní dědictví.*²⁸ Více o projektu na internetových stránkách.

Pro lepší orientaci, zde uvedu také definování muzejní a galerijní animace v kontrastu s animačním programem v kulturní památce. Cíle jsou stejné, avšak je třeba vždy vzít v úvahu, jednotlivá specifika daných institucí a očekávání a nároky jejich návštěvníků.

Muzejní a galerijní animační programy, představují inovativní formu pedagogického vzdělávání. Kombinují v sobě prvky praktické a teoretické činnosti. „*Galerijní animace je zároveň jakousi variantou publikací muzeí a galerií, které často formou rodinného průvodce kombinujícího formu pracovních listů a metodických pokynů návštěvníkovi pomáhají získávat znalosti a zprostředkovávat umění zážitkem. Galerijní animace chápána jako výtvarná akce, může velmi unikátně otevírat možné dimenze pro lidskou komunikaci vůbec. Ať už je to forma hry, experimentu, verbální či neverbální komunikace, vizuální, akustická, pohybová a další formy komunikace a interakce, sdělování a sdílení.*“²⁹ Galerijní a muzejní animace patří ke smíšeným programům, viz výše.

Animační programy v kulturně historických památkách – kulturně historického dědictví. Tento typ animace je často chápán jako podskupina kulturní animace. *Je pojímána jako jeden ze způsobů péče, prezentace, popularizace a zprostředkování většinou hmotného dědictví určité země, oblasti, města či místa. „... Animace kulturně historického dědictví je nejčastěji úzce spjata s metodami památkové péče, kulturním managementem, art managementem.*“³⁰ Můžeme zde však také využít animace

²⁸ Památky nás baví. [online] 2015 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z <http://www.pamatkynasbavi.cz/o-projektu>

²⁹ Pechová, Zuzana. 2011. *Metody animace kulturně historického dědictví. Zprostředkování poznání tvůrčí interpretací přítomného. Disertační práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Pedagogická fakulta. S 20. Vedoucí disertační práce doc. PaedDr. Hana Babyrádová, Ph.D. [online] 2011 (cit. 15. 5. 2015) Dostupné z: http://is.muni.cz/th/66118/pedf_d/DSP_Pechova.pdf

³⁰ Pechová, Zuzana. 2011. *Metody animace kulturně historického dědictví. Zprostředkování poznání tvůrčí interpretací přítomného. Disertační práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Pedagogická fakulta. S 23. Vedoucí disertační práce doc. PaedDr. Hana Babyrádová, Ph.D. [online] 2011 (cit. 15. 5. 2015) Dostupné z: http://is.muni.cz/th/66118/pedf_d/DSP_Pechova.pdf

podobné typům animačních programů v muzeích a galeriích. V tomto případě se jedná o využití animace mimo zdi výstavních institucí. Mluvíme o uplatnění na památkách, které slouží jako umění, běžná součást našich životů, významné kulturně či historicky. V těchto animacích se jedná o komplexní edukační proces, který se skládá z mnoha částí, stejně jako u animace v muzeu či galerii, vedoucí k vytyčenému cíli a zprostředkování kulturního dědictví.

Školní potřeby

V této kapitole se budu věnovat školním potřebám, na které lze navázat v animačních programech. Vycházím zejména z potřeb pro základní školy, protože konkrétní animační program je určen pro žáky prvního stupně základních škol. V současném školském systému se vychází z rámcových vzdělávacích programů (RVP) a na nich navazujících školních vzdělávacích programů (ŠVP). Oba tyto programy mají určité vzdělávací oblasti³¹ a průřezová témata³², vždy pro každý stupeň /ročník/ třídu. Rámcové vzdělávací programy vycházejí z celoživotního vzdělávání, formulují určitou úroveň vzdělání, které mají jednotliví žáci v určitých stupních dosáhnout. Zdůrazňuje klíčové kompetence (kompetence k učení, k řešení problémů, sociální, personální, občanské atd.) Obsah vzdělávání je rozdělen v rámci rámcového vzdělávacího programu - základní vzdělání (RVP ZV) do devíti vzdělávacích oblastí. Pro potřeby muzeí a galerií lze využít větší počet vzdělávací oblastí i průřezových témat, s ohledem na dané výstavy či expozice. Je dáno že: „Na základní škole se musí každý žák seznámit se všemi průřezovými tématy na 1. i na 2. stupni, během devítileté docházky se všemi tematickými okruhy. Je v kompetenci školy, ve kterých ročnicích a jakým způsobem budou průřezová témata uplatněna, co škola z jednotlivých tematických okruhů vybere.“³³

V institucích zaměřených na historii, lze uplatnit také některé vzdělávací oblasti a některá průřezová témata. Jedná se zejména o:

³¹ Jsou zaměřeny na rozvoj klíčových kompetencí a celoživotní učení.

³² Jsou zaměřena na soudobé problémy světa, mají formulovat hodnoty a postoje.

³³ Tupý Jan. *Průřezová témata. Metodický portál* [online] 19. 10. 2005. (cit. 15. 5. 2015) Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/338/prurezova-temata.html/>

Oblasti: - Jazyk a jazyková komunikace

- Člověk a jeho svět
- Člověk a společnost
- Umění a kultura
- Člověk a svět práce

Témata: - Osobnost a sociální výchova

- Výchova demokratického občana
- Multikulturní výchova
- Enviromentální výchova

Ve všech těchto oblastech a tématech mohou animační programy školám pomoci. Animační programy v sobě reflektují vždy některou oblast či téma, proto je mohou školy využít pro své žáky. Konkrétní animační program nabízí možnost využití všech jmenovaných oblastí pro historické a kulturní zaměření, z témat zejména „Osobnost a sociální výchova“ a „Enviromentální výchova“.

HISTORIE TOVAČOVSKÉHO PANSTVÍ

Vznik Tovačovského panství

Území, na kterém se dnes rozprostírá město Tovačov a další obce³⁴, bylo osídleno pravděpodobně již v období paleolitu. Úrodným údolím řek Moravy a Bečvy vedly důležité obchodní stezky, z jižních zemí na sever k Baltickému moři. Dokládají to nálezy římských mincí s vyobrazením císaře Maxmiliána.

Dominanta města Tovačova – zámek, byl vybudován pravděpodobně na základech původních pozůstatků valů, slovanské stavby (hradiska). Důkazem o dřívějším osídlení, může být i název části obce, kde se zámek nachází³⁵ – Hrobí, lze předpokládat, že zde mohlo být slovanské pohřebiště.

Pověst o založení zámku vypovídá: *„Vratislav II. byl veliký milovník honby, jakož i jeho druhá manželka Adléta, která byla dcerou tehdejšího uherského krále Ondřeje. Poněvač v Olomouckém vévodství tehda mnoho rozsáhlých lesů a v nich množství zvěře se nacházelo, tedy si vévoda Vratislav II. tento kraj pro rozkošné honby velice oblíbil a v létě roku 1059 se svou manželkou a s celým dvorem i myslivci z města Olomouce do této krajiny na honbu vyjížděl, kde teď město Tovačov stojí a tehdy jen rozsáhlé lesy byly, uzavřel zde odpočinouti se svou manželkou na blízkém pahorku pobědvati. Tento příjemný pahorek se pro pod ním tekoucí řeku „Moravu“ Vratislavovi tak zalíbil, že zde stromy vysekali a na něm zámek pro své obydlí a honební pohodlí vystavěti rozkázal, k čemuž se brzy začátek stal. ...“³⁶*

Kníže Vratislav II., pozdější první český král jako Vratislav I., byl tedy pověstným zakladatelem lovecké tvrze, která v dalších letech přešla různými přestavbami až do dnešní známé podoby. Vratislav II. pocházel z rodu Přemyslovců, byl synem Spytihněva II. a stal se prvním českým (nedědičným) králem. Éra jeho panování se vyznačovala prosperitou a prestiží, ke konci jeho života však začalo

³⁴ Např.: Věřovany, Ivaň, Klenovice, Oplocany a další.

³⁵ Jedná se o část obce v prostoru od zámku k tamnímu farnímu kostelu.

³⁶ Měšťanská školní kronika, v SOkA Přerov, fond ZŠ Tovačov. Inventární číslo: 1, NAD 401., podle: Ličmanová Kristina, 2012. *Dějiny školství v Tovačově v kontextu historického vývoje obce. Diplomová práce.* Olomouc: Univerzita Palackého. Pedagogická fakulta, s. 6. Vedoucí diplomové práce PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.[online] 2012 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: [https://theses.cz/id/c1tp55/DP -
_Djiny_kolstv_v_Tovaov_v_kontextu_historickho_vvoje_o.pdf](https://theses.cz/id/c1tp55/DP_-_Djiny_kolstv_v_Tovaov_v_kontextu_historickho_vvoje_o.pdf)

docházet k vnitřním sporům v Přemyslovském rodě. Jak to u pověstí bývá, je i tato informace nedoložitelná. Byť na samotném zámku je dodnes vyobrazení na čelní stěně Salmovského sálu, které se vztahuje k pověstnému založení sídla.

První a fakticky doložitelná zmínka o lovecké tvrzi a Tovačově, pochází z roku 1203, kdy je v Tovačovských listinách zmínka o tomto místě spojena se jménem Vok a Pomněn (Pomegien de Towachow). Podrobnější zprávy o Tovačově pochází z dalších let, z roku 1297, kdy předává tehdejší král Václav II. místnímu faráři Jakubovi, farní kostel s markrabským dvorem a příslušným majetkem. Potvrzení tohoto aktu je pak i v roce 1303, biskupem olomouckým. Později patří statky i Tovačovské sídlo králi Janu Lucemburskému a dochází k rychlému střídání majitelů, nejprve v roce 1321 je vlastníkem Jindřich mladší z Lipé a později v roce 1327 je dáno do zástavy pánům z Cimburka, v roce 1358 přechází Tovačovský hrad s přílehlým panstvím v dědičné léno, Cimburkové mají paství v držení až do roku 1502.

Tovačov za éry pánů z Cimburka

Páni z Cimburka patřili ke špičkám šlechtických rodů v době pozdního středověku a raného novověku. Jejich název je pravděpodobně odvozen od trojice hradů, první byl postavený nedaleko Kutné Hory, další v blízkosti Moravské Třebové a poslední hrad u Kyjova. Jejich rodové znamení (erb) se řadí mezi tzv. mluvící rodové znamení. Na štítu je vyobrazeno cimbuří střídavě stříbrno-červené. Rozdíl mezi českou a moravskou větví je pak v klenotu. Česká větev má v klenotu paví ocas, moravská větev složená červená (později červeno-stříbrná) orlí křídla. Za zakladatele rodu je podle většiny badatelů považován Bernard I., jeho otcem je zván Ctibor (I.) z Lipníka. Bernard byl zřejmě velmi schopný šlechtic, který se dostal mezi dobové šlechtické špičky. Zastával zřejmě již i nějakou službu na dvoře krále Václava II.

Na počátku 14. století došlo na české scéně, díky událostem vymření Přemyslovců, k otevření nového manipulačního a politického prostoru pro českou nobilitu, poněvadž se považovala právě ona za rozhodující složku v určení budoucího nástupníka královského stolce. Mezi mnoha šlechtici jasně vynikal Jindřich z Lipé. Po nástupu Jana Lucemburského na český trůn se situace začala stabilizovat. Z dobových pramenů víme, že Jindřich z Lipé a Bernard I. z Cimburka, byli spojenci.

Ačkoliv však stál na straně podporovatelů Jindřicha z Lipé, byl to spíše uvážlivější šlechtic, držící se v pozadí. První roky Janovi vlády jsou ve znamení bojů mezi panovnickou a šlechtickou mocí. Po ukončení sporů v roce 1318, získal Bernard I. tituly mečníka a moravského podkomořího a jeho kariéra začala prudce stoupat.

Jak již bylo zmíněno výše, tovačovské panství bylo nejprve uděleno Janem Lucemburským Jindřichovi z Lipé, o pár let později získal panství do zástavy Bernard I. z Cimburka. Jeho syn Albrecht z Cimburka se stal prvním pánem Tovačovským z Cimburka, stal se tak prvním zástupcem moravské větve Cimburků. Po jeho smrti, převzal správu nad panstvím jeho syn Ctibor Kazka, který byl nejvyšším komorníkem soudu v Brně, v roce 1358 mu byl hrad Tovačov a přilehlé panství dány v dědičné léno markrabím Janem. Jeho syn, Albrecht II., získal pro město právo várečné³⁷. Na sklonku života Albrechta II. se rozvíjí nové náboženství, nová nauka, dochází k šíření učení Husova, které zanechá stopy v celé české historii i v dějinách města Tovačova.

Syn Albrechta II. Jan z Cimburka, pod vlivem nového učení povolává do Tovačova kněze pod obojí, čímž položil základ husitství na Tovačovsku. Jan z Cimburka patřil k výborným válečníkům a bojoval za práva husitů, sám byl předním představitelem utrakvistické šlechty na Moravě. Svá válečná tažení využíval nejen k šíření myšlenek husitství, ale také pro možnosti rozšiřování panství. V průběhu husitských válek došlo k opevnění města Tovačova dvěma vodními příkopy. Jan se celkově snažil o rozšiřování města, a tak: „založil vedle Starého města Nové město a obehnal je hradbami s branami (Kroměřížskou a Olomouckou) a fortanou. Na Starém městě postavil tři věže a na Novém sedm věží. Asi roku 1454 poskytl útočiště židům vyhnáným z Olomouce a pak i z dalších královských moravských měst. Tím přispěl k povýšení obchodního významu města i pro další staletí.“³⁸

Jeho synové (Ctibor a Jan) pokračovali v započatém díle svého otce, oba byli stoupenci Jiřího z Poděbrad. Ctibor Tovačovský z Cimburka byl velmi dobrým diplomatem, právníkem a válečníkem. Za své služby získal Tovačov do dědičného vlastnictví, zbaveného lenního poměru. Po smrti Jiřího z Poděbrad byl významným rádcem i dalšímu králi na českém stolci a to Vladislavu II. Jagelonskému, měl velké

³⁷ Listina potvrzující právo vařit pivo, podpora poddanského lidu.

³⁸ Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 10. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

majetky, mohl si dovolit mít i vlastní vojsko a typicky feudálním³⁹ způsobem si rozšiřovat hranice svého panství. Stal se moravským hejtmanem a nejvyšším kancléřem českého království. Byl velmi vzdělaný, mimo jiné se zasadil o prosazení češtiny, jako úředního jazyka, sepsal také právnickou knihu s názvem Tovačovská kniha. Ctibor Tovačovský se také zasloužil o budování knihovny.⁴⁰ Kromě knihovny se zásadně zasadil o přestavbu panství. „*Sloučil Staré i Nové město v jedno náměstí. Do dnešní doby si zachovalo svůj původní ráz. Pravidelné obdélníkové náměstí má v protilehlých rozích proraženy výpadové uličky.*“⁴¹ Za největší přestavbu lze považovat přeměnu lovecké tvrze, která byla při husitských bojích značně poškozena a navíc její podoba nevyovídala o velikosti a významu jejího majitele. Na konci patnáctého století došlo k přestavbě v raně renesanční sídlo. Tovačov se díky této přestavbě zařadil mezi nejvýznamnější renesanční stavby na Moravě. Raritou a opravdovou perlou přestavby se stala pro zámek typická spanilá věž⁴² a také nejstarší renesanční pískovcový portál na sever od Alp⁴³.

Mezi další významné vlastníky Tovačovského panství z rodu Cimburků patří bezesporu také bratr Ctibora, Jan mladší Tovačovský z Cimburku, který se stejně jako jeho otec a bratr řadil k vyznavačům utrakvistické církve. Stal se nejvyšším zemským sudím a nejvyšším komorníkem. Po smrti Ctibora se vlády nad Tovačovem ujímá jeho synovec Adam, který však umírá v roce 1502. Smrtí Adama Tovačovského z Cimburka vymírá moravská větev Cimburků po meči. Správu nad panstvím přebírá Adamova matka Johanka z Krajku, která hrad s veškerým majetkem a přilehlým panstvím prodává v roce 1503 Vilémovi z Pernštejna.

Tovačovské panství v období pánů z Pernštejna

Páni z Pernštejna jsou český a moravský rod, původem z jihozápadní Moravy, nesoucí ve svém rodovém znaku černou zubří hlavu s protaženou houžví na zlatém

³⁹ Tzn. byl lenním pánem a měl na sebe navázané leníky.

⁴⁰ Knihovnu v pozdějších letech rozšířili Pernštějnové, kteří ji později věnovali olomouckým jezuitům.

⁴¹ Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 11. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

⁴² Svou výškou, 96 metrů se řadí k nejvyšším zámeckým věžím.

⁴³ Obojí (věž i portál) měly vzniknout v roce 1492.

štítu. Největší slávy dosáhli v průběhu šestnáctého století, kdy patřili, spolu s Rožmberky, k předním šlechtickým rodům v českých zemích. Měly rozsáhlé državy jak v Čechách, tak na Moravě. Počátky rodu pánů z Pernštejna nejsou příliš jasné, původně byli zváni pány z Medlova. Nejstarším předkem píšícím se z Pernštejna byl zřejmě Štěpán z Medlova, který byl purkrabím hradu Děvičky a správcem hradu Veveří. První zmínky o rodu pochází z počátku třináctého století. Prvním vlastníkem hradu Pernštejna je Štěpán z Pernštejna a Medlova na konci třináctého století. V průběhu čtrnáctého století se rod rozrůstá a získává nové državy. V době husitských válek se řadí podobně jako např. páni z Cimburka ke kališníkům. V patnáctém století jsou již výrazným a velmi silným rodem, který je dále plně na vzestupu. V dobách, kdy byl Tovačov v državách pánů z Pernštejna lze označit za zlatý věk. Docházelo k rozšiřování města, rozvoji hospodářství (rybníkářství), rozkvětu řemesel a sdružování cechů.

V roce 1503 získává Tovačovské panství do svých držav Vilém⁴⁴ z Pernštejna, nejvyšší hofmistr království českého. Vilém z Pernštejna je zřejmě jedním z nejvýznamnějších postav tohoto rodu. Obdobně jako Ctibor Tovačovský z Cimburka, tak také Vilém patřil ke špičkám tehdejší šlechty. Byl však mnohem movitější, vynikal v oblastech obchodu a hospodářství. Zajímal se zejména o rybníkářství, pivovarnictví a hornictví. Hospodářství v oblasti rybníkářství výrazně proměnilo ráz Tovačovského panství. Rybníkářství se začínalo v této době výrazně rozvíjet.

Jan z Pernštejna, druhý syn Viléma z Pernštejna měl přídomek „Bohatý“. V této době, tedy v první polovině šestnáctého století, patřili Pernštejnové k nejbohatším šlechtickým rodům v českých zemích. Po smrti svého staršího bratra převzal do správy veškeré statky. V roce 1526, táhl společně s Ludvíkem Jagellonským proti Turkům, díky svým velkým statkům disponoval i početným vojskem. Po nástupu Habsburků na český trůn stál nejprve proti nim, později však přešel na katolickou víru

a Habsburkům se vzdal. Díky velkým dluhům však musel začít pomalu rozprodávat své statky. Tak se započal rozpad obrovského Pernštejnského panství.

Mezi poslední velké muže Pernštejnského rodu lze zařadit Janova syna Vratislava II. z Pernštejna, který měl přídomek Nádherný. Byl to výborný diplomat, obratný politik. Pohyboval se od raného mládí v blízkosti Maxmiliána Habsburského. Za ženu si vzal španělskou šlechtičnu z doprovodu manželky Maxmiliána Habsburského. V průběhu jeho působení na panství, došlo také k rekatolizaci

⁴⁴ Myšlen Vilém II. Z Pernštejna (1438-1521)

obyvatelstva. Měl spoustu dětí, dospělého věku se však dožilo pouze sedm. Nejznámějším potomkem se stala dcera, Polyxény z Pernštejna, která byla nejprve provdána za Viléma z Rožmberka, po jeho smrti pak za Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovicz se kterým v pozdějších dějinných událostech sehráli významnou roli. Jeho syn Jan se oženil a měl syna. Byl však nucen rozprodat část rodového majetku. Jeho syn padl v bitvách Třicetileté války. Rod Pernštejnů vymřel po meči.

Pernštejnové se výrazně zasadili o hospodářský rozvoj na Tovačovském panství. Také výrazně přestavěli sídlo hradu. Pernštejnský rod začal využívat rozsáhlé plochy mokřadů a přeměnil je na rybníky, které začal využívat zejména z hospodářského hlediska. Městu udělili četná privilegia, ač město Tovačov nebylo příliš velké, svým významem patřilo k předním moravským městům.

V přestavbě sídla se vrátili k stylu pozdní gotiky. *„Touto tendencí se vyznačuje dochovaná věž brány předhradí. Tato přestavba zásadně změnila obrannou strategii hradu. Při vybudování nového rozlehlého předhradí poklesl fortifikační význam hlavní věže, která byla vybudována z hlediska obrany na nejcitlivějším místě. Tuto funkci převzala nová vstupní věž.“*⁴⁵ Opevnění města a zámku získalo už raně renesanční charakter. Protože patřil k oblíbeným místům Pernštejnů, nechal zde Jan z Pernštejna vybudovat podél západní hradby „jezdecký“ sál, který sloužil k reprezentativním účelům, tento sál byl však v průběhu devatenáctého století zbourán a do dnešních dob se nedochoval.

Za časů Vratislava II. došlo k dalším významným stavebním úpravám zámku, dokončil přestavbu pozdně gotického zámku v renesanční sídlo. Zámek také rozšířil, nechal se ovlivnit nejen italskou renesancí, ale také díky své ženě španělskou kulturou. Kromě stavebních úprav také doplnil knihovnu, nakoupil nový mobiliář, zřídil obrazárnu, a dal základy novému typu zahrad.

⁴⁵ Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 21. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

Hrabě Illyéshazymu z Illyéshazu a Tovačov

Jan z Pernštejna prodává tovačovské panství roku 1597 se vším příslušenstvím hraběti Illyéshazymu z Illyéshazu. Tento uherský šlechtic nevládl panství příliš dlouhou dobu. Byl vyznavačem protestanství a náboženské svobody. Brzy byl obviněn z velezrady a utekl z panství. Ještě předtím však prodal panství hrabatům Vejhartovi a Karlovi ze Salmu.

Panství za dob hrabat ze Salmu

Hrabata ze Salmu z Neuburgu nad Innem byli rakouského původu. Počátky rodu spadají do dvanáctého století. V erbu měli dva lososy, jejich heraldická znamení je možné najít na různých místech v zámku i v městě Tovačově. Byli to katoličtí Němci. Období jejich državy tovačovského panství se vyznačuje snahou o germanizaci, která se příliš nepodařila, a přísnou rekatolizací, která byla velmi důsledně provedena. Salmové panství spravovali v nepříliš příznivé době Třicetileté války. Bojů se neúčastnili a tak došlo k tomu, že byl Tovačov v roce 1619 vydrancován stavovskými vojsky pod vedením Buchheima. Také městem prošly Kozácké jednotky⁴⁶ (1620). Další ničivé pustošení proběhlo v roce 1642 -1643 Torstensonovými vojáky, do roku 1645 zůstal Tovačov pustý a neobydlený, postupně navrátilivší se obyvatelstvo muselo bydlet ve sklepeních či na spáleništích. Obnova panství trvala celá desetiletí.

Salmové neoplývali přílišným majetkem a museli si často peníze půjčovat, aby panství udrželi, to mělo značný vliv na poddané, kteří bývali často utiskováni. Mezi léty 1663 a 1683 byly znovu opraveny městské a zámecké hradby. V letech 1659 – 1672 byla osmiboká zámecká kaple Zvěstování Panny Marie upravena a opatřena štukovou výzdobou. Kaple nahradila zámecký kostel sv. Jana Křtitele, který byl pro chatrnost stržen kolem roku 1670. Zámecká kaple patří ke stavbám raně barokní architektury. *„Klenba kaple je bohatě zdobena náboženskými výjevy s přemírou rostlinných a ovocných dekorů. Jedná se o významné fresky z roku 1676 (datace*

⁴⁶ S těmito událostmi souvisí i události spojené s holešovským farářem Janem Sarkandrem, který se schovával na Tovačovsku, ale byl zrazen, v roce 1620 zatčen a převezen do Olomouce, kde na následky mučení zemřel.

*a signatura objevené v roce 2002 při restaurování kaple).*⁴⁷ Za Salmů byly dodány dva zvony (zvané cimbály či hodinové zvony) do hlavní zámecké věže. Mezi další upomínku na rod Salmů na Tovačově jsou fresky v Rytířském a Sněmovním sále, zobrazující Paridův soud a Ferdinanda Julia hraběte Salma z Neuburgu. Posledním mužským potomkem se stal Arnošt Leopold, císařský komoří, který v srpnu 1715 panství prodává Janu Jetřichovi Petřvaldskému z Petřvaldu.

Období Petřvaldských z Petřvaldu

Rod Petřvaldských z Petřvaldu byli starý moravský rod původně vladycký a později panský. Původním sídlem byl Petřvald. Jejich původní heraldické znamení neslo ve štítu páva, později došlo ke změně na poloviční štít, zlaté pravé pole, levé modré pole a přes ně stříbrný páv. Jan Jetřich se z počátku věnoval stavebním úpravám. Nechal opravit hradby i obě městské brány (Kroměřížskou, Olomouckou). Měl tři syny, nejstarší Milota, převzal správu nad Tovačovským panstvím, avšak umírá bez potomka a správu svěřuje svému synovci Amandu Antonínovi. Amand si však za své hlavní sídlo zvolil Střílky a o tovačovské poměry a panství se nestaral. Díky jeho nepřítomnosti a nezájmu převzali správu nad panstvím a poddanými úředníci. Docházelo tak k mnoha nepříjemným událostem jako byla např. Selská rebélie, procházení císařských vojsk při tažení proti Turkům, drancování pruskými a císařskými vojsky (Sedmiletá válka).

Amand Antonín zemřel bezdětný a odkázal panství svému synovci Bernartu Janu Petřvaldskému z Petřvaldu, ale ani on neprojevil přílišný zájem o panství. Bernart byl posledním z rodu a umírá v roce 1763. Ačkoliv nebyli Petřvaldští dobrými hospodáři, byli velkými milovníky umění, dodnes lze najít v Tovačově pozůstatky děl mnohých podporovaných umělců. Např. dodnes v zámeckém parku dochované plastiky⁴⁸ od sochaře Bohumíra Fritsche.

⁴⁷ Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 27. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

⁴⁸ Kašna soutoku Moravy s Bečvou a socha sv. Václava.

Tovačov za působení hrabat z Kuenburgu

František Josef Jan Václav hrabě z Kuenburgu byl vzdáleným příbuzným Bernarta Jana Petřvaldského z Petřvaldu. Po vymření rodu Petřvaldských převzal i zadlužené a zdevastované panství v Tovačově.

Hrabata z Kuenburgu výrazně zasáhla do stavebního vývoje zámku. Hrabě František se snažil o postavení nového zámeckého severního křídla, to však zůstalo jen v návrhu, avšak došlo k přestavbě západního křídla, ve kterém se zachovaly místnosti se zrcadlovou klenbou. Hrabě také přispěl k výstavbě farního kostela sv. Václava, kde nechal zřídit rodinnou hrobku.

Postupně docházelo i ke změnám v krajině, zejména se začaly pozvolna vypouštět mnohé rybníky. Vzniklé volné plochy měly sloužit k zemědělskému využití. Bohužel z vypuštěných rybníků se vytvořili nejprve močály, které měly způsobit nemoc, která postihla řadu místního obyvatelstva. *„Více než 120 let jejich vlády je poznamenáno řadou neštěstí a událostí, které měly na další vývoj panství neblahý vliv. Rozsáhlý požár 10. září 1783 poškodil město a zámek.“*⁴⁹ Byly poškozeny budovy zámku i zámecká věž, ta měla zůstat téměř sto let bez cimbuří, než byla plně opravena. Po smrti Františka z Kuenburgu, přebírá správu nad panstvím jeho syn Arnošt Josef Laktanc z Kuenburgu. Hrabě Arnošt byl politicky velmi činný a podporoval císaře v bojích proti Napoleonovi, dokonce se některých bitev i přímo účastnil. Přes město Tovačov, tak například táhly i Ruské vojenské jednotky k bitvě u Slavkova. Přestože se hrabě snažil své panství rozšiřovat, po jeho druhé svatbě⁵⁰ dochází k postupnému rozpadu panství. Postupně jsou ničeny valy kolem městských hradeb, samotné hradby města i brány, pozemky mají sloužit jako zahrady pro místní obyvatele. V těchto dobách také dochází k důsledné germanizaci, němčina se stává úředním jazykem a je zavedena i v ceších. Po smrti Arnošta, dochází k rozdělení majetku mezi jeho syny. Tovačov a přilehlé pozemky získává jeho syn z prvního manželství Jan.

Celým jménem Jan Nepomuk Josef Michael Arnošt, Blažej Valentin hrabě z Kuenburgu byl členem státní služby při brněnském guberniu. V roce 1831 vypukla v českých zemích cholera, stal se vedoucím orgánem podporujícím vznik zdravotnických zařízení a zdravotnickou službu. O rok později se z titulu

⁴⁹ Štéger, Bohumír. *Tovačov 650 let městem*. Olomouc: Městský národní výbor v Tovačově, 1971, s. 16.

⁵⁰ Po druhé se oženil s Vilemínou Annou, svobodnou paní z Münch-Bellinghausenu, hazardní hráčkou. In: Štéger, Bohumír. *Tovačov 650 let městem*. Olomouc: Městský národní výbor v Tovačově, 1971, s. 16.

c. k. guberniálního tajemníka vzdává svého úřadu a ujímá se správy nad Tovačovským panstvím.

Převratné změny přinesl revoluční rok 1848, kdy dochází k velkým změnám po celém rakouském, a nejen rakouském císařství. Císař František I. ruší poddanství, o dva roky později vznikají nové císařské úřady (magistráty), mění se celý správní systém. Šlechta ztrácí většinu svých původních práv a jsou z nich už jen často majitelé velkostatků. Došlo k velkým společenským proměnám.

Po revolučním roce 1848 se město Tovačov stalo svobodnou obcí, nejprve v okrese Kroměříž a od roku 1877 v okrese Přerov (kde je vedeno dodnes). Byl zde zřízen magistrát a volen starosta.

Tovačov zažil, už jako svobodné město, jednu z posledních bitev rakousko-pruské války, v roce 1866. Dnes tuto bitvu připomíná pomník padlých u silnice vedoucí na Olomouc.

Hrabě Jan z Kuenburgu ještě stále spravuje pozůstatky tovačovského panství, zejména zámek. Po jeho smrti správu nad zámkem (velkostatkem) přebírá synovec František z Kuenburgu. Tomu se však hospodaření příliš nedařilo a tak svěřené dědictví prodává roku 1887 Davidu rytíři Gutmannovi.

Za časů rodiny Gutmannů

Zakladatelem rodu byl Isaak Gutmann, který se v polovině osmnáctého století přičlenil do židovské rodiny. Usadil se v Lipníku nad Bečvou⁵¹. Díky finančním prostředkům svého tchána začal podnikat v textilní oblasti. Jeho syn Marcus Leopold si v Lipníku zřídil i dílnu na výrobu vlněných látek. Ve třicátých letech devatenáctého století postihl rodinný podnik krach. Starší syn Wilhelm Isak Wolf, převzal správu nad rodinným jménem a měl rodinu zajistit. Z počátku obchodoval s obilím, to se mu ale příliš nedařilo. Proto vyzkoušel obchodování s uhlím. V této oblasti se staly brzy velmi úspěšným. A tak roku 1856 přibral do firmy i svého bratra Davida, vznikla tak společnost *„Gebrüder Gutmann, Wien. Na přelomu 60. a 70. let 19. Století se podařilo bratrům prostřednictvím výhodných kupních a nájemních smluv ovládnout téměř polovinu těžby uhlí a výroby koksů na ostravsko-karvinském revíru. Tím byly*

⁵¹ Rodina, do které se přičlenil, pocházela právě z Lipníku nad Bečvou.

položeny základy jednoho z největších průmyslových gigantů Evropy – Vítkovického horního a hutního těžářstva.“⁵²

Bratři Gutmannové se nezajímali pouze o obchod, snažili se o kulturní sociální, společenský a náboženský rozvoj. Byli velkými podporovateli zdravotnictví, založili nadaci na podporu židů v Haliči a Bukovině, dívčí sirotčinec nebo Vídeňskou kliniku, kde vzniklo, jako první v monarchii, oddělení pro dětské pacienty. Za tyto a další zásluhy byli oceněni titulem, nejprve řádem Železné koruny III. třídy a později získali i rytířský titul. „*S tím vzniklo právo užívat rodový erb a heslo. Rodové znaky obou bratrů obsahovaly symbol slezské orlice a kotvu. Wilhelm navíc obdržel do erbu židovskou hvězdu a David ozubené vítkovické kolo.* „*Heslo Wilhelma bylo „Semper progrediens“ (stále vpřed) a Davida „Alles zur Zeit“ (všeho do času).*“⁵³

V Tovačovském zámku udělali poslední velké úpravy, povolali k tomu prostějovského rodáka, architekta a stavitele Maxe Fleischera. Gutmannové sídlo odkoupili ve velmi špatném a zchátralém stavu, rozhodli se proto pro přestavbu a rekonstrukci zámku. Sídlo chtěli modernizovat, tak aby plně odpovídalo zdejším standardům na bydlení. Potřebovali mít také vzhledem k jejich postavení reprezentativní sídlo. Stavební práce na zámku probíhali v letech 1889-1892.

Byly provedeny veškeré rekonstrukční a restaurátorské zásahy v podobě opravy stěn, krovů, střešních krytin, podlah, restaurování goticko-renesanční části zámku, zavedena elektřina, voda, nový nábytek a další. Také vzniklo nové křídlo zámku v novorenesančním stylu, dnes nazývané Vídeňské, bylo vybavené moderním zařízením – koupelna, toalety, nové salóny. V tomto novém křídle bylo vystavěno i nové schodiště, které je zmenšenou replikou schodiště ve Vídeňské opeře. Kromě úpravy interiérů, došlo i k úpravám venkovním. Zahrady byly přebudovány v anglickém stylu, vznikl zde tenisový kurt, kuželna či střelnice.

Panství bylo zakoupeno také pro možnosti hospodaření – v obci vznikl cukrovar, v roce 1895 železniční trať Kojetín - Tovačov⁵⁴. David Gutmann výrazně finančně pomohl při stavbě školy a radnice. Mimo jiné nechal vystavět na vlastní náklady

⁵² Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 39. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

⁵³ Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 40. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

⁵⁴ Trasa vznikla zejména kvůli snížení nákladů na dopravu řepy do cukrovaru.

smuteční obřadní síň na místním židovském hřbitově. V Tovačově začala velká podpora průmyslu, rozšiřování hospodářství, která trvala až do 1. světové války. David Gutmann byl posledním vlastníkem Tovačovského zámku. Po něm přechází dědické právo na jeho nejstaršího vnuka Dr. Viléma Heřmana rytíře Gutmanna.

Po první světové válce

V první světové válce přišel Tovačovský zámek o své zvony, které byly použity pro vojenské účely. Po vzniku Československa v roce 1918, začala 1. pozemková reforma. Ta znamenala zákaz používání šlechtických titulů, erbů i predikátů. Docházelo k rozparcelování panství. *„Zámek byl při provádění pozemkové reformy ministerstvem školství a národní osvěty doporučen u pozemkového úřadu k propuštění ze záboru (podepsán Dr. Wirth). Důvodem byla jeho nenahraditelná umělecká a historická hodnota. Ministerstvo pak stanovilo osm podmínek pro majitele zámku, aby došlo uchování zámeckého komplexu.“*⁵⁵

Vilém Gutmann byl dalším v řadě opravovatelů zámku. Veškeré opravné práce a etapy řídila jeho žena Hedvika Gutmannová. Došlo k opravě fasády, oprav střech, okapů, oken a dveří, pořízení nových zámeckých zvonů, opětovnému zřízení vodovodu, opravě věže a mnoho dalšímu. Na opravách se podílel i profesor architekt Vincenc Baier z Brna. Zámku byla dána šedá břizolitová podoba, která je dnes odstraňována a rekonstruována do podoby dřívější.

⁵⁵ Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 46. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

Druhá světová válka

Těsně před vypuknutím druhé světové války opouští Vilém i se svou ženou zámek, na zámku zůstává správce a Vilémova sestra. Již 16. března 1939, byl Tovačov a zámek zabrán hlídkami Wehrmachtu. V červenci téhož roku byla na zámku dosazena nucená správa. „*Zámek hrál v nacistických plánech zvláštní úlohu. Okupační správa zde zřídila tzv. Unsiedlungslager pro Němce z Besarabie a Rumunska. ... Po ukončení akce s kolonisty byl na zámku zřízen ženský tábor Říšské pracovní služby.*“⁵⁶ V roce 1941 byl zámek vyvlastněn, správci zámku byli vyhnáni, veškerý majetek byl konfiskován. Němci se chtěli v Tovačově usídlit natrvalo, český jazyk i české nápisy byly zakázány. Zmizely opět zámecké zvony a i řada původního mobiliáře, včetně různých zbraní.

Po druhé světové válce do roku 1994

Tovačov byl osvobozen 8. května 1945, na bývalé tovačovské panství byla uvalena národní správa výnosem brněnského Zemského národního výboru téhož roku. V roce 1946 byly výnosem prezidenta republiky⁵⁷ pozemky tovačovského velkostatku rozparcelovány a dány místním obyvatelům. Zámek je nabídnut k prodeji. Nakonec je zámek přidělen městu díky rozhodnutí ministerstva zemědělství.

Zámek, případně určité části zámku jsou různě využívány a slouží k různým účelům. Jako okresní archiv, závodní jídelna, Lidová škola umění, ordinace lékařů apod. Zároveň je zámek od roku 1958 zapsán v seznamu nemovitých památek, proto o něj úřady⁵⁸ pečují, zařizují nejnnutnější opravy. Krátce po druhé světové válce bylo rozhodnuto, že zámek nebude zpřístupněn veřejnosti, proto byl mobiliář rozvezen na jiné hrady a zámky, částečně rozprodán a rozebrán. Od poloviny sedmdesátých let přešel zámek pod správu Okresního Národního výboru v Přerově, sloužil jako depozitní

⁵⁶ Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. S 48-49. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

⁵⁷ Prezidentem byl Edvard Beneš

⁵⁸ Myšleno MNV (Městský národní výbor) Tovačov, vlastivědný ústav v Přerově

centrum pro sbírkové předměty. Od počátku devadesátých let se začalo s údržbou zámeckých budov a oprav narušené statiky některých částí zámku.

Od roku 1994 po současnost

Od ledna 1994 převzal správu nad zámek Městský úřad v Tovačově. Rekonstrukce zámku začala v roce 1994 a pokračuje dodnes. Mnoho již bylo opraveno a zrekonstruováno, naposledy v loňském roce Spanilá věž. Opravy však budou ještě nadále pokračovat. Roku 1995 se zámek otevřel veřejnosti. Od roku 1999 jsou do zámeckých prostor postupně vraceny části dřívějšího mobiliáře, který byl odvezen na jiné hrady či zámky v padesátých letech. V posledních letech dochází také k medializaci místa. Konají se zde různé kulturní akce pro veřejnost. Zámek je také již tradičním místem folkového festivalu Tovačovský portál. Současná kastelánka Květa Zajícová by chtěla zámek zpřístupnit širším skupinám veřejnosti, jako jsou například děti či lidé se specifickými potřebami.

PRAKTICKÁ ČÁST

Příprava animačního programu

Předtím, než jsem začala samotný animační program vytvářet, vytyčila jsem si určité cíle a položila si některé, pro mě, zásadní otázky. Důvody, proč jsem se rozhodla vytvořit animační program pro Tovačovský zámek, jsem zdůvodnila již v úvodní kapitole této práce. Cíle, které jsem si dala za úkol splnit, jsou tyto:

1. vytvořit funkční, zábavný animační program pro zámek v Tovačově,
2. zaměřit se na děti na prvním stupni základní školy,
3. využít prostředí a místnosti zámku pro edukační záměry,
4. seznámit žáky s vybranými řemesly, které se mohly podílet na stavbě zámku (Děti se seznámí s pěti typy řemesel, jejich zástupci, dozvědí se, jak a s čím pracovali. Vyzkouší si některé zjednodušené práce daných řemeslníků, vše přizpůsobené dětskému návštěvníkovi a možnostem zámku.),
5. navrhnout plán, kam by se měl program časem posunout,
6. využít v programu edukační pomůcky, které si mohu sama vyrobit,
7. prosadit do praxe.

Nakolik se mi podařilo mnou stanovené cíle zvládnout, si odpovím v kapitole o reflexi na daný animační program.

Další věcí, se kterou jsem se musela v průběhu animace vypořádat, byl prostor, kde bude animace probíhat. Zatím není v budově zámku možnost využití některé konkrétní místnosti pro animační práce – např. malování, modelování apod. Část programu proto bude probíhat v areálu – v konkrétních sálech zámku, konkrétně první část s ledolamkou. Hlavní pracovní část bude probíhat v areálu zámecké zahrady, kde jsou stoly a altán.

Posledním úkolem bylo vybrání vhodné testovací skupiny dětí. Pro první test jsem zvolila děti svých přátel a známých, pro druhý test jsem oslovila ZŠ Tovačov, školní družinu.

Jak postavit zámek

Animační program jsem nazvala „Jak postavit zámek“. Stanovila jsem si věkovou hranici pro děti na prvním stupni. Důvod byl ten, že v Tovačově doposud žádný animační program nebyl. Přitom se v městě Tovačově nachází řada škol. Po domluvě s paní kastelánkou Květou Zajícovou, byl program stanoven pro děti mladšího věku, aby se naučily využívat možnosti animačního programu. Zároveň se zámek jako instituce, chce přiblížit dětskému návštěvníkovi. Jak sama paní kastelánka říká: *„Nemáme moc zkušeností s prohlídkami pro děti. Snažíme se průvodcovský výklad nějak oživit, ale není to ono. Moc dětí, ani škol náš zámek nenavštěvuje. Pokud jezdí, pak když jsou ty školní výlety.“*

Mezi kompetence, které by měl program rozvíjet a naplňovat, jsem zařadila - nová slova, rozvoj motoriky, práci ve skupině, komunikaci, zručnost, fantazii, kreativní myšlení, práci s novými materiály, představivost, rozvoj řeči. Žáci si rozvíjí zájem o historii místa a vytváří si k místu vztah. Program navazuje či rozšiřuje vědomosti ze školních předmětů matematiky (geometrie), fyziky (perspektiva, váha), českého jazyka (mluvené slovo), vlastivědy (region, historie, přírodniny), a mnoho dalších. Co se týče rámcového vzdělávacího programu, lze jej využít pro průřezová témata: *Člověk a společnost, Člověk a svět kolem něj.*

První struktura programu

Úvodní a motivační část – vytvoření jmenovek, ledolamka. V první části programu si děti vytvoří jmenovky, které si upevní na oděv (pomocí lepek). Aby se lépe seznámily, také pro lektora je lepší, že zná jejich jména. Zároveň se děti uvedou do role pomocí vyprávění příběhu o zakladateli zámku a města Tovačova. Po úvodním příběhu se děti stanou řemeslníky, vyberou si náhodným výběrem povolání. Pokud bude dětí více, rozdělí se do skupinek po pěti, v každé skupince bude zastoupeno pět řemesel. Jedná se o architekta, vitrážistu, řemeslníka (stavebníka), zahradníka a truhláře. Rozdělení do skupinek bude probíhat náhodným výběrem. Žáci si vylosují kartičku,

kteřá bude barevně označena a bude na ni určité povolání. Skupinka vznikne tak, že se spojí dohromady vždy jedna barva a tedy i všech pět různých povolání.

Do budoucna by si děti v úvodní části, kromě vytvoření jmenovek, oblékly i dobový oděv. Minimálně košile dobového střihu. Výhodou by bylo, že si mohou oděv zašpinit. Žáci by se tak mohly daleko lépe vžívat do určených rolí. V převleku by vystupoval i lektor.

Hlavní pracovní část. Po přidělení jednotlivých řemesel a rozdělení do skupin, se úvodní příběh dále rozvíjí. Lektor hraje s dětmi, je v úloze panovníka, rozdává příkazy a tím vede i náplň programu. Děti plní jednotlivé úkoly v rámci skupin, a v rámci řemesel, pracují s různým materiálem, barvami, apod. Všichni žáci si vyzkouší daná řemesla, bez ohledu na to, že jsou rozděleni podle jednotlivých řemesel. Vytváří společný projekt a to buď v rámci skupinek či jako jedna velká skupina. Plní jednotlivé úkoly, postupně jak jdou za sebou.

1. Úkol – hra na architekta. Žákům je představena postava architekta, pomocí otevřených otázek, rozvíjí se komunikace mezi lektorem a žáky. Mezi první úkoly dětí patří vytvoření plánu sídla. Plán sídla vytváří žáci v rámci jednotlivých skupin společně. Jsou jim dány určité indicie, které musí v plánu zohlednit (vysoká věž, hradby, velká vstupní brána).
2. Úkol – stavař – Seznámení s povoláním stavaře a dalšími pracovníky na stavbě. Žáci společně v rámci jednotlivých skupin tvoří z hmoty a podle vlastního návrhu sídlo šlechtice. Při práci musí dodržet daná kritéria a svůj původní návrh.
3. Úkol – tesař. Žáci se v rámci celé třídy (všechny skupiny) seznamují s postavou tesaře, úlohou dřeva, nástroji se kterými tesař pracuje, jaké máme další povolání týkající se práce se dřevem. Naučí se dřevařskou písničku, doplněnou pohybem.
4. Úkol- hra na vitrážistu – opět seznámení s postavou vitrážisty. Děti malují návrhy jednotlivých vitráží, pro menší žáky jsou připraveny předlohy. Vystřihují, lepí, používají barvy, pauzovací papíry. Opět jim v práci pomáhá pracovní list. Práce v rámci jednotlivých skupin.
5. Úkol – zahradník. Seznámení s postavou zahradníka. Žáci pracují v rámci jedné velké skupiny. Hrají přemýšlivou hru, kde si opakují, co už znají z přírodovědy. Mají kartičky s obrázky rostlin, ovoce a zeleniny. Jeden žák vždy popisuje co je na obrázku, stojí uprostřed, ostatní žáci, hádají, o co se jedná a sedí/stojí kolem.

Ten kdo uhodne, střídá daného žáka, který popisuje a jde si stoupnout do středu místo něho.

Závěrečná část. Každá skupina prezentuje své dílo panovníkovi (lektorovi). Zástupci jednotlivých řemesel představují konkrétní díla, všech zúčastněných ve skupině. Panovník/lektor hodnotí jednotlivá díla. Diskuze se žáky, proč to vymysleli a vytvořili takto a ne jinak. Proveďte se závěrečné zhodnocení. Reflexe co se studentům líbilo? Co si myslí, že se jim povedlo? Jaké řemeslo je zaujalo?

První zkušební program „Jak postavit zámek“

Program byl vyzkoušen poprvé mimo zámek na zkušební skupince deseti dětí ve věku 5-9 let. Jednalo se v něm zejména o vyzkoušení reakce dětí na daný program, zda jsou schopny program pochopit, naučí se něco nového, zda jsou schopny zvládnout úkoly v dané časové dotaci, spokojenost s programem. Také byla velmi důležitá zpětná vazba pro autorku / lektorku jestli je schopná zvládnout program vést, představit důležité informace, plně program naplnit. V závěru pak proběhla sebereflexe a případné úpravy programu.

Program se uskutečnil v sobotu 25. dubna 2015 v zapůjčených prostorách jednoho starého olomouckého domu, v němž se nachází kavárna, která je v dopoledních hodinách zavřená. Testovacího animačního programu se účastnilo celkem deset dětí ve věku pět až devět let. Jednalo se zejména o děti přátel a známých lektorky. Test je koncipován pro animaci žáků 1. stupně základních škol. V testu se účastnily dvě děti, které teprve do školy budou nastupovat. Bylo to zohledněno individuálním přístupem lektorky v jednotlivých fázích programu. Celková stopáž programu byla stanovena na dvě hodiny.

První fáze – úvodní část. Děti se usadily v prostorách kavárny a na úvod jim byly rozdány papírové lepky, na které si napsaly svá jména. Mladším dětem jména předepsala lektorka. Došlo k uvítání a seznámení. Potom začala lektorka vyprávět pověst o založení Tovačovského sídla, o údajném zakladateli. Pozdější přestavbě sídla v renesanční zámek, s typickou spanilou věží. Informace o tovačovském panství a současná situace. Návrat k údajnému zakladateli Vratislavovi z rodu Přemyslovců. Velmi stručně. Od této osoby se pak vyvíjí další fáze programu. Kníže Vratislav jako

osoba, která se rozhodla založit lovecké sídlo v místech dnešního města Tovačova. Nemohl to založit sám, ale potřeboval pomoc dalších lidí. Otázka pro děti – *Mohl si sídlo založit a postavit sám? Koho Vratislav potřeboval jako pomocníky?* Děti se aktivně zapojovaly, podávaly různé návrhy. Např.: „ *To nemohl, to by stavěl moc dlouho. Asi k tomu použil nějaký šermíře.*“ Lektorka děti pochválila za jejich nápady. Stanovuje pět řemesel, o kterých se budou bavit v dalších částech programu⁵⁹.

Druhá fáze programu – ledolamka. V rámci prohloubení představ o další práci v programu se děti rozdělily do dvou skupinek po pěti. Výběr byl proveden náhodně pomocí barevných⁶⁰ rozdělovacích lístečků. Na každém lístečku bylo napsáno nějaké řemeslo. Děti si měly vymyslet vlastní názvy jednotlivých skupin⁶¹. Účastníci se začínají vžívat do rolí. Zadavatele sídla, knížete Vratislava, představuje v tomto případě lektorka. Děti se vžívají do rolí jednotlivých řemeslníků. V rolích zůstávají po celou dobu programu, byť například lektorka dětem pomáhá při plnění některých úkolů.

Třetí fáze programu – Hlavní pracovní část. Dětem byly podle jednotlivých řemesel rozdány papíry s nakreslenými postavičkami, které představují konkrétního řemeslníka. Postupně byli jednotliví řemeslníci představováni. Děti si podle svých vylosovaných řemesel a postaviček, které dostali na papíru, zapisovali poznámky k jednotlivým řemeslníkům. Zapisovalo vždy dítě, které daného řemeslníka zastupovalo. Problém zde nastal u dětí, které neuměli buď vůbec psát, anebo psali špatně/pomalou. Lektorka měla k dispozici stejnou sadu obrázků řemeslníků, jako ty co byly rozdány dětem. Postupně představovala řemeslníky, a tak se také plnily i zadávané úkoly. Vždy na začátku prezentace konkrétního řemeslníka a řemesla, které vykonává, pokládala lektorka dětem otevřené otázky.

Kdo si myslíte, že je na obrázku vyobrazen?

Co tento člověk dělá? Jaké je jeho povolání/řemeslo?

Používá nějaké nástroje? Jaké?

Kde se s jeho prací můžeme setkat?

Víte, jak jeho práce vypadá? Co v ní dělá/ vyrábí?

⁵⁹ Architekt, stavitel, tesař, vitrážista, zahradník.

⁶⁰ Jednalo se o dvě barvy.

⁶¹ Vznikly dva názvy - *Loupežníci* a *Ninjové*.

Znáte někoho, kdo takové řemeslo provozuje nebo provozoval?

Libí se ti tohle řemeslo?

Chtěl/a by jsi mít takovou práci?

Po zodpovězení daných otázek se přešlo k plnění úkolů. Začínalo se řemeslem Architekta. Úkolem dětí bylo vytvořit plán zámku. Dětem byl vysvětlen pojem slova plán, co to je a jak plán vypadá. Při tvorbě plánu postupovali jednotlivé skupinky zvlášť. Každá skupina dostala stejné zadání úkolu. Nakreslit lovecké sídlo, kde bude dominantou vysoká věž, most přes příkop a velká vstupní brána do nádvoří sídla. Obě skupinky úkol pochopily a plánek (návrh) jejich budoucího sídla zvládli velmi dobře. Časová dotace k tomuto úkolu byla stanovena na dvacet minut. Děti úkol zvládly splnit rychleji. Asi za čtvrt hodiny.

Následovalo další řemeslo – stavitel. Na začátku lektorka podávala stejnou sadu otázek. Úkolem dětí v tomto bodu bylo „vybudovat“ v rámci jednotlivých skupin sídlo z plastelíny podle jejich plánu. V této fázi nastaly drobnější komplikace, ne všem dětem se dařilo budovat dílo společně. Byl nutný dohled a pomoc lektorky, aby více dětí nestavělo stejnou věc, ale aby si stavbu rozdělily. Nakonec však obě skupiny zvládly sídlo postavit a vlezly se i do předem stanoveného času dvaceti minut.

V pořadí třetím řemeslem se stal – tesař. Na začátku proběhla diskuze s výše zmíněnými otázkami. Dětem bylo řečeno, že opracovávat dřevo nebudou. V tomto bodě pracovaly všechny děti společně, bez ohledu na to, ve které jsou skupince. Úkolem zde bylo nacvičit písničku doplněnou pohybem, aby řemeslníkovi šla práce lépe od ruky, tak si zpíval. Jednalo se o známou písničku z pohádky⁶². Nejprve se děti společně s lektorkou učili slova písničky. Potom byl puštěn hudební doprovod z počítače. Děti si nejprve zkusili písničku zazpívat. Postupně lektorka přidávala k jednotlivým slovům pohyb a děti ji napodobovaly. Nakonec spojily písničku, slova a pohyb dohromady. Přes zřejmě obtížnost některých pohybů, pro některé děti, se povedlo vše secvíčit dohromady a to i v časové dotaci dvaceti minut.

Čtvrtým řemeslem, se kterým se děti seznámily, byl – vitrážista. Na začátku byly opět otevřené otázky. A navíc vysvětlení co je to vitráž. Úkolem dětí v tomto bodu bylo vytvoření papírové vitráže. Každé dítě pracovalo samostatně. Jako pomůcky jim sloužily jednoduché šablony, pauzovací papír, vodové barvy, nůžky a lepidlo. V tomto

⁶² Ať žijí duchové.

úkolu musela být lektorka velmi aktivní a pomáhat dětem zejména s vystřihováním drobných částí. V tomto bodě byla časová dotace překročena z původních dvaceti minut na třicet minut.

Posledním probíraným řemeslem bylo povolání – zahradníka. Na začátku otevřené otázky. V tomto úkolu děti čerpaly ze svých vědomostí a zkušeností o přírodě. Všechny děti opět pracovaly jako jedna velká skupina. Hra na zahradníka spočívala v tom, že jedno dítě stálo, ostatní děti seděly kolem. Stojící dítě si vybralo z balíčku kartu, na kartě byl obrátek rostliny, ovoce či zeleniny. Stojící dítě mělo za úkol popsat rostlinu tak, aby ostatní děti poznaly, o co se jedná, aniž by bylo vyřčeno jméno rostliny. Kdo uhodnul, o jakou rostlinu se jedná, si šel stoupnout a vystřídal stojícího. V tomto úkolu bylo použito menší množství rostlin (asi 15). Problém našla lektorka v bodě, kdy si stojící dítě vybralo rostlinu, kterou neznalo. V té chvíli mu samozřejmě poradila a popis dělali společně. Do časové dotace se dalo vejít, avšak nedošlo k vystřídání všech dětí.

Čtvrtá fáze programu – dokončení a reflexe. V této fázi programu se vrátily děti zpět do svých původních skupin. Jedna skupinka představovala lektorce a druhé skupince svou tvorbu v podobě plánu, zbudovaného sídla z plastelíny a jednotlivé vitráže jako výzdobu oken. Potom se představila druhá skupinka. Cílem byla prezentace společného i vlastního díla. Závěrečná diskuze nad tím co se povedlo. Co se dětem líbilo. Následovalo rozloučení a závěr, předání dětí rodičům.

Reflexe programu a sebereflexe

Po ukončení prvního testovacího animačního programu proběhla fáze reflexe. První část reflexe proběhla již v rámci animace, kdy se lektorka na konci programu dětí ptala na to, co se jim líbilo. A co se dětem povedlo. Na první otázku by se daly odpovědi dětí shrnout zřejmě v tom, že mezi nejvíce oblíbené patřily zejména výtvarné aktivity, potom ostatní. Žádná aktivita výrazně nepřevyšovala v oblíbenosti ostatní a také žádná aktivita nebyla výrazně neoblíbená. Také na otázku co se jim povedlo, byly odpovědi velmi nejednotné, každé dítě se ohodnotilo jinak. Avšak lze říci, že celkové hodnocení vyšlo kladně a děti se nejen bavily, ale také si odnesly nové informace a zkušenosti.

Z pohledu programu lze najít několik problémů, které budou upraveny pro další prezentace daného animačního programu. V první fázi se jednalo o možnost lépe zpracovat úvodní řeč. Zaměřit se na stručné a jasné informace, podané co nejzajímavěji. V druhé fázi – problém s pojmenováním skupiny. Zatím co jedna skupina vymyslela název velmi rychle, druhá se nemohla shodnout. Problém s náhodným výběrem. Mohou vzniknout kombinace skupin, kde si děti nerozumí, nemají k sobě hezký vztah. V takovém případě, dát buď losovat znovu, nebo nechat výběr na dětech samotných. Co se týká názvu, v případě nerozhodnosti, či neschopnosti, název vymyslet nebo mít v „zásobě“ nějaký trefný název pro skupinu.

Ve třetí fázi – asi nejvíce potíží. Hned v úvodu problém s rozdanými papíry, kde jsou postavičky řemeslníků. Některé děti totiž ještě neuměly nebo nepsaly ještě příliš dobře. Možností je dát jim tyto pracovní listy na konci programu předvyplněné, s tím že jsou to učňovské řemeslnické výuční listy. Něco jako odměna, pamětní list či diplom v soutěži.

V jednotlivých úkolech docházelo také k některým problémům. U architekta k problému nedošlo, děti rychle pochopily, co se po nich žádalo. Pracovaly jako tým. V úkolu u stavitele k problémům již došlo, a to u jedné ze skupinek, kdy si děti ve skupince nerozdělily dostatečně dobře práci na stavbě sídla. Některé děti dělaly stejnou věc. Ve druhé skupince spolu děti lépe vycházely a byly tedy i lépe organizované. U první skupinky pomohl zásah lektorky, která přerozdělila úkoly pro jednotlivé děti – co má které „stavět“. Tento problém je propojen s první fází, kdy může dojít ke střetu při náhodném seskládání skupiny.

V úkolu u tesaře nedocházelo k problému s naučením a odzpíváním textu, ale u některých dětí byl problém s koordinací pohybů. Některým dětem dělalo problém skloubit pohyb a písničku dohromady. Možností je zde vybrání jiné písně. Změnu pohybů – lehčí gesta a kroky. Lektorka po konzultaci s vedoucí práce přehodnotila tento úkol. V dalším programu budou děti pracovat s didaktickou pomůckou a vyzkouší si „stavbu“ střechy. U vitrážisty, byl největší problém s náročností předlohy. Pro příště by bylo lepší zvolit méně náročnou šablonu na vystřihování. Potom by bylo i jednodušší dodržet časový plán. U posledního úkolu – zahradník se stalo největším problémem rozpoznání dané rostliny, či plodiny. Možnosti jsou v tomto případě - zvolení velmi známých rostlina a plodin či možnost rady lektorky. I v tomto případě došlo k přehodnocení zadané činnosti. Hra s rostlinami plně nenaplnovala edukační cíle projektu – tedy dozvědět se o řemesle a řemeslnících, rozvíjela vědomosti o rostlinách.

Proto byla do budoucna jiná varianta edukační aktivity – plánek sídla s volnými plochami pro tvorbu zahrady. Vysvětlení různých typů zahrad. Jak mají vypadat, které rostliny se používají apod. v tomto případě zvolena tvorba renesanční zahrady.

Co se týká časového harmonogramu, byl lehce překročen. Lektorka se rozhodla program prodloužit na časovou dotaci dvě a půl hodiny, s tím, že lze program přerozdělit na části, aby se mohli například žáci místní školy uvolnit vždy na jednu vyučovací hodinu a animační program si vyzkoušet. Problémem zůstává vždy skupina dětí, které se budou programu účastnit, zda jsou aktivní či pasivní. Mají fantazii, zručnost, ochotu se něco nového dozvědět, naučit se. A také problém rozdělení jednotlivých skupin. V poslední fázi programu nenastal žádný výrazný problém.

Sebereflexe

Z pohledu autorky proběhla zkušební verze programu uspokojivě, došlo k odhalení některých problémů. Mnohé z problémů byly předvídatelné, některé se objevily nově a jiné nebyly vůbec potvrzeny. Došlo k přehodnocení některých částí programu, změny u jednotlivých pracovních aktivit, prodloužení časové dotace. Nejdůležitější byla poslední, čtvrtá fáze programu, kdy se lektorce dostávala zpětná vazba. Program se ve své první zkušební verzi osvědčil jako funkční, odhalil slabá a silná místa. Dal prostor pro úpravu a vylepšení.

Úpravy

Po ukončení testovací fáze prvního animačního programu pro zámek Tovačov došlo k některým změnám. Zejména byly upraveny dvě aktivity v hlavní pracovní části tak, aby odpovídaly edukačnímu cíli.

Jednalo se o aktivitu u řemesla tesaře – původní aktivita zpěvu doplněného pohybem byla vyměněna za aktivitu „stavba“ střechy. V této aktivitě děti pracují s didaktickou pomůckou⁶³, ve které se seznámí se s prací tesaře. Pracují také z předem připravených špejlí, ze kterých vytváří krov, pro střechu. Potom ve skupince skládají jednotlivé díly k sobě a tím vytvářejí střechu. Pomůcka je vyrobena z dřevěných špejlí a lepenky, která je pokreslená motivem dřeva. Je v plánu, pokud by se animační program převedl do praxe, skládanka by byla vyrobena z dřevěných součástí.

⁶³ Viz. Příloha II. Obrázek č. 4.

Druhá změna pracovní aktivity byla u řemesla zahradník, kdy původní hra s rostlinami byla nahrazena prezentací různých typů zahrad, které se dříve používaly. Konkrétně byly děti seznámeny s renesančním typem zahrady. K tomu byly použity různé obrázky, které prezentují jak má renesanční zahrada vypadat. Jako didaktická pomůcka sloužil náčrt plánu zámku i s přilehlými budovami a plochami pro zahradu⁶⁴.

Také došlo k prodloužení časové dotace na dvě a půl hodiny. K této změně došlo z několika důvodů. Jedním z nich je, že lektorka chce, aby žáci měli co nejvíce času pro pracovní činnosti v hlavní části programu. Dalším důvodem bylo, že tento animační program má sloužit pro zámek, pokud se jej tedy rozhodnout navštívit žáci (školy) ze vzdálenějšího okolí, měl by být program časově delší, simulovat délku výuku ve škole (dopoledne). Zároveň přáním paní kastelánky bylo přizpůsobit program pro žáky místní školy tak, aby se mohli uvolnit jen z jedné či dvou vyučovacích hodin. Program lze tedy rozfázovat na části. Zámku se tímto způsobem může zvýšit návštěvnost.

Změnou byla také práce s pracovními listy, kdy děti dříve pracovaly s prázdným listem, na kterém byla postava, doplňovaly si informace o řemesle. Protože se jedná o žáky na prvním stupni a může být často i skupina pro animaci věkově namíchaná, a některé děti ještě nezvládají dostatečně dobře psát, zvolila lektorka způsob, ve kterém si děti odnášejí upomínku na některé konkrétní řemeslo, v podobě výučního listu. Do budoucna je možné vytvořit pracovní list na toto téma, ovšem pro starší žáky.

Druhý test animačního programu „Jak postavit zámek“

V pořadí druhý a závěrečný zkušební test proběhl v odpoledních hodinách dne 11. května 2015 v prostorách zámku Tovačova. Účastnili se ho žáci místní základní školy. Konkrétně věkové různorodá skupina dětí z místní školní družiny. Jednalo se o děti z první až třetí třídy. Celkem patnáct žáků. Čímž se vytvořily tři skupinky po pěti. Animačního programu se také účastnila paní kastelánka Květa Zajícová a jako dozor paní vychovatelka Pavla Dočkalová.

V tomto programu šlo zejména o vyzkoušení si animace přímo v zámku. Využití zámeckých prostor jako edukační pomůcky. Zjistit reakce dětí, paní kastelánky

⁶⁴ Viz. Příloha II. Obrázek č. 6.

i přítomné vychovatelky na daný program. Vyzkoušení edukačních pomůcek, zhodnocení časové dotace. Možnost uvedení animačního programu pro veřejnost, nabídnout ho dalším školám v okolí.

První fáze – úvodní část. Program začíná v nejstarších dochovaných prostorách zámku⁶⁵. Prostory nebyly vybrány náhodně. Interiér prostor odpovídá tématu animačního programu. Nachází se zde vitrážová okna, lze vidět původní silné zdivo, je zde výhled do zahrad a na stěnách jsou výjevy vztahující se k založení sídla. Na začátku proběhlo představení, stanovení pravidel, nastínění tématu. Žákům byly rozdány papírové lepky, na které si napsaly svá jména. Mladším dětem napsala jména lektorka. Lektorka zapnula potichu hrající dobovou hudbu. Děti zavřely oči a začaly si představovat příběh, který ji lektorka vyprávěla. Vyprávění se týkalo pověsti o založení Tovačovského sídla, o údajném zakladateli. Potom děti otevřely oči.

Lektorka se ptala: „*Představili jste si to? Ocitáme se teď ve středověku?*“

Odpověď dětí: „*Ano*“

Lektorka pokračovala v kladení otázek. „*Znáte Vratislava?*“ některé děti odpověděly, že ano, jiné nevěděly. Lektorka tedy doplnila informace o Vratislavovi, zmínila se i o přestavbě sídla v renesanční zámek, s typickou Španilou věží. A dodala velmi stručné informace o současnosti. Poté se navrátila k údajnému zakladateli Vratislavovi. A pokračovala v kladení otázek. Snažila se rozvířit debatu.

Lektorka: „*Mohl kníže Vratislav postavit sídlo sám? Koho k tomu potřeboval?*“

Děti odpovídaly, že: „*Asi ne, potřeboval otroky! Nebo nějaký další lidi, jako pomocníky nebo tak.*“ Lektorka se děti snažila navést na specialisty, odborníky. Až padlo slovo *řemeslníky*. Pokračovala diskuse o tom, kteří by to mohli být. Děti jmenovaly mnohá řemesla, načež lektorka děti nasměrovala na pět konkrétních řemeslníků, o kterých se budou v programu bavit.

Druhá fáze programu – ledolamka. V rámci prohloubení představ o další práci v programu se děti rozdělily do tří skupinek po pěti. Výběr byl proveden náhodně pomocí barevných⁶⁶ rozdělovacích lístečků. Na každém lístečku bylo napsáno nějaké řemeslo. Děti si měly vymyslet vlastní názvy jednotlivých skupin⁶⁷. Účastníci se začínají vžívat do rolí daných řemeslníků. Tato fáze probíhá v sálech zámku. Zároveň si lektorka s dětmi všímá některých zajímavých prvků – stěny, podlahy, okna apod.

⁶⁵ Salmovský a Rytířský sál, dochovány v podobě ze 14. století.

⁶⁶ Jednalo se o tři barvy.

⁶⁷ Vznikly názvy - *Princezny, Pomocníci, Tovačovští*

Třetí fáze programu – Hlavní pracovní část. Protože v zámku není zatím vyhrazena žádná místnost pro práci s dětmi, probíhala pracovní činnost v areálu zámecké zahrady. Děti se posadily k jednotlivým stolům podle svých skupinek. Lektorka opět pustila potichu dobovou hudbu pro navození atmosféry. Na řadu přišla první didaktická pomůcka, což jsou kresby jednotlivých řemeslníků⁶⁸. Postupně představovala jednotlivé řemeslníky a děti plnily jednotlivé úkoly. Vždy na začátku prezentace konkrétního řemeslníka a řemesla, které vykonává, pokládala lektorka dětem otevřené otázky.

Kdo si myslíte, že je na obrázku vyobrazen?

Co tento člověk dělá? Jaké je jeho povolání/řemeslo?

Používá nějaké nástroje? Jaké?

Kde se s jeho prací můžeme setkat?

Víte, jak jeho práce vypadá? Co v ní dělá/ vyrábí?

Znáte někoho, kdo takové řemeslo provozuje nebo provozoval?

Libí se ti tohle řemeslo?

Po zodpovězení daných otázek se přešlo k zadání, vysvětlení a plnění úkolů. Začínalo se řemeslem Architekta. Úkolem dětí bylo vytvořit plán zámku. Dětem byl vysvětlen pojem slova plán, co to je a jak plán vypadá. K tomu jak plán vypadá, sloužily ukázky obrázků z internetu. Při tvorbě plánu postupovali jednotlivé skupinky zvlášť. Každá skupina dostala stejné zadání úkolu. Nakreslit sídlo pro knížete Vratislava II., kde bude dominantou vysoká věž, hradby a velká vstupní brána do nádvoří sídla. Tento úkol zvládly všechny skupinky velmi dobře. Děti spolu pěkně spolupracovaly. Lektorka kontrolovala, jak práce probíhá. Při práci děti poslouchaly hudbu a povídaly si o tom jak má sídlo vypadat, případně pokládaly otázky směřující k tématu. Např. „*A bydlel tady ten Vratislav dlouho?; A bydlela tady nějaká princezna?; Jsou tu strašidla?*“ ... apod.

Následovalo další řemeslo – stavitel. Na začátku lektorka podávala obdobnou sadu otázek. Úkolem dětí v tomto bodu bylo „vybudovat“ v rámci jednotlivých skupin sídlo z plastelíny podle jejich vlastního plánu. I tento úkol všechny děti zvládly, některé měly sice drobnější problém s nedostatkem „stavebního“ materiálu, ale i tak se jim práce povedla.

⁶⁸ Viz. Příloha II. Obrázek č. 1.

V pořadí třetím řemeslem se stal – tesař. Na začátku proběhla diskuze otázkami a prezentace s obrázkem řemeslníka. Bylo vysvětleno, s čím a jak řemeslník pracuje. Dětem bylo řečeno, že opracovávat dřevo nebudou. Byla využita další sada didaktických pomůcek⁶⁹, které se skládají z dřevěných špejlí a lepenkových částí „střechy“. Dětem byl vysvětlen systém, jak s pomůckou pracovat. Pracovaly v rámci skupin, takže se všem skupinám povedlo imitaci krovu a střechy postavit. Opět při práci probíhala diskuze nad tématem tesaře a opracovávání dřeva. Jedna holčička dokonce prohlásila: „*To nevdí, že to není dřevo. Ono to skoro jako dřevo voní! A taky to tak skoro vypadá*“.

Čtvrtým řemeslem, se kterým se děti seznámily, byl – „Vitrážista“. Na začátku prezentace řemeslníka spojená s otázkami, a k tomu doplnění co je to vitráž, odkaz na viděné vitráže v zámku. Navíc díky tvaru vitráže (kulatá) bylo vysvětleno i slovo rozeta, místa kde se vitráže objevují, jak se vitráž vyrábí. Pracovní činností dětí v tomto bodu bylo vytvoření papírové vitráže. Každé dítě pracovalo samostatně. Jako pomůcky jim sloužily jednoduché šablony, pauzovací papír, vodové barvy, nůžky a lepidlo. Na začátku úkolu bylo řečeno, jak se bude postupovat. Lektorka vyráběla vitráž společně s dětmi, využívala názorně prezentační metodu. Lektorka pomáhala mladším dětem s vystřihováním. Pro některé děti bylo vystřihování ještě stále složitým úkolem. V pozadí stále hrála hudba a vedla se volná konverzace k tématu zámku, jak se třeba zámek mohl vyvíjet dál. Např.: „*A střídali se řemeslníci? Kolik jich tady pracovalo? Určitě tak tisíc!*“ apod.

Posledním probíraným řemeslem bylo řemeslo – Zahradníka. Prezentace posledního řemeslníka s otevřenými otázkami. V tomto bodě bylo dětem vysvětlováno, jaké typy zahrad v minulosti byly. Zejména zaměření na renesanci, protože velká část zámku je dosud upravena v renesančním stylu. K renesančnímu zámku by tedy měla odpovídat i renesanční zahrada. K tomu jak mohly vypadat konkrétní záhony, sloužily jako podpůrný materiál obrázky renesančních zahrad nalezených na internetu. Dětem bylo vysvětleno, že existují i zahrady bylinkové, hospodářské apod. Každé skupince byl dán plánek sídla s vyznačenými budovami. Bylo řečeno několik informací o renesanci a vlastnících⁷⁰, kteří nechali zámek předělat do renesanční podoby. Úkolem dětí bylo nakreslit/navrhnout vlastní zahradu v renesančním stylu, která by odpovídala tomu, co bylo vysvětleno. Skupinky zvládly tento úkol velmi dobře, děti se evidentně bavily

⁶⁹ Viz. Příloha II. Obrázek č. 4.

⁷⁰ Páni z Cimburka

a vymýšleli do zahrad různé pravidelné i méně pravidelné geometrické obrazce, bludiště apod. Také se nespokojily pouze s využitím barev zelené, hnědé a dalších přírodních barev, naopak popustili uzdu své fantazii a zapojili i barvy pro zahradu méně typické (oranžové záhony, fialové záhony apod.)

Čtvrtá fáze programu – dokončení a reflexe. V této fázi děti prezentovaly své výtvary lektorce i sobě navzájem. Všechny děti byly pochváleny. Došlo i na závěrečné dotazy.

Lektorka: *„Jak se Vám to dnes líbilo?“*

Děti: *„Bylo to fajn“.*

Lektorka: *„Co se Vám líbilo nejvíce?“*

Děti: *„Mně se líbila ta vitráž.“ „Mně zase jak jsme stavěli ten hrad.“ „Mně se to líbilo všechno, byla to sranda.“*

Lektorka: *„Co jste si zapamatovali?“*

Děti: *„Vratislava!“ „Co je to renesance.“ „Ty řemeslníky – toho stavitele, tesaře a tak...“*

Lektorka dětem poděkovala za jejich odpovědi a krásné výtvary. Děti si s sebou odnesly vitráže, někteří si je chtěli doma ještě upravit. Také jim byly rozdány „Výuční listy“ pro jednotlivé řemeslníky, jak si je vytáhli na začátku při rozřazování do skupinek. Následoval ještě krátký rozhovor s paní vychovatelkou – co říká k programu ona. Rozloučení s dětmi. Závěr programu. Po ukončení programu proběhl ještě také rozhovor s paní kastelánkou. Více v další kapitole.

Zhodnocení

V této kapitole bych ráda zhodnotila a shrnula celý program. Podle názorů a reakce dětí se program dětem líbil, byly spokojené. Tempo programu a různé střídání aktivit jim vyhovovalo. Odnesly si z programu nejen zábavu a výuční list, ale také se dozvěděly nové informace, které mohou dále rozšířit či využít ve výuce. Dokonce byla i reakce dětí: *„Přijedete zase? Nám se to líbilo a chtěly by jsme se ještě něco dozvědět*

a vytvořit.“ Což pro mne, jako pro autorku bylo velkým oceněním práce a velmi to potěšilo.

Co se týká hodnocení paní kastelánky, tak poněkud změnila názor na animační programy. Z počátku chtěla programy vytvořit, nechtěla je však zařazovat do pravidelných prohlídek. Po zhlédnutí programu se rozhodla, že by animační programy měly být rozhodně součástí nabídky a prezentace zámku.

Paní vychovatelka ač naprosto neznalá animačních programů, kdekoliv i třeba v muzeích program pochválila, líbily se jí jednotlivé aktivity i práce s dětmi. Vyjádřila názor, že pokud by měly možnost, účastnily by se rádi těchto programů častěji.

Můj pohled/pohled lektorky. S programem v podobě, v jaké je teď, jsem spokojená, doufám však, že se ho podaří rozvinout a využít více prvky ožvládnuté historie. Také by tento program mohl být považován za základní. Zatím v hrubých náčrtech jsou programy, které by na tento navazovaly. Velice mě potěšila slova chvály od paní kastelánky a vychovatelky, také spokojenost dětí mi udělala radost.

Budoucnost programu

Prozatím program vznikl zejména pro potřeby této diplomové práce, je však již domluveno a schváleno vedením zámku, že by se program měl uplatnit i v rámci praxe a měl být zařazen do nabídky prohlídek a akcí na zámku v Tovačově.

Pomůcky, které využívám v tomto programu, jsou zatím jen prototypy. V případě skutečného zavedení programu do praxe by byly mnohé pomůcky vylepšeny – např. vyrobeny ze dřeva, zafoliovány, graficky zpracovány apod. Také by bylo dobré do budoucna více využívat prvků Living history, které by dětem více pomohly vcítit se do dané problematiky, do hraných rolí. Je tím myšleno, že by pro žáky byly připraveny sady dobového oblečení (košile, sukně, opasky). Kromě toho by byly k dispozici buďto autentické nástroje daných řemeslníků, nebo alespoň jejich repliky či makety. Také lektor/lektorka by mohli využívat různých dobových rekvizit.

Samozřejmě nejlepší možností by bylo využití nějaké konkrétní místnosti v zámku, vyhrazené jako místo pro edukační programy. Mohla by to být herna, či kabinet. Děti by mohly přímo pracovat v historické památce, což by ještě více umocnilo prožitek z daného animačního programu.

Velká většina těchto požadavků jsou prozatím jen v představách autorky programu. Avšak o mnohém se již jednalo a je pravděpodobné, že alespoň malá část těchto požadavků bude realizována

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo vytvoření animačního programu, který by bylo možné zavést do praxe. Vytvořila jsem konkrétní animační program, který vznikl pro konkrétní a specifickou instituci. Památku kulturního dědictví – zámek Tovačov. Snažila jsem se popsat důvody, proč jsem se takto rozhodla a co mě k tomu všemu vedlo v úvodu diplomové práce. Proto zde jen zmíním, že na začátku této práce stojí zájem o historii, a zájem o to prezentovat historii jinak, než se často děje. Zpřístupnit ji ostatním a to inovativním a zábavným způsobem.

Práce obsahuje i velmi stručně popsané historické skutečnosti zámku a panství Tovačov. Bez těchto informací, by daný animační program nemělo smysl vytvářet. Znalost těchto informací je stejně důležitá pro tvorbu a fungování programu, jako didaktické pomůcky, RVP, ŠVP znalosti o tvorbě animačních programů, cílová skupina, cíl edukace a mnoho dalšího. V práci jsem se snažila dodržet veškerá pravidla pro tvorbu animačního programu, zvolit co nejvhodnější didaktické pomůcky. Ač se jedná prozatím o prototypy, posloužily pomůcky plně svému účelu. Při testování animačních programů výrazně pomohli žákům s pracovní činností, pomohli názorně pochopit danou aktivitu, či díky pomůcce mohli aktivitu provést.

Při tvorbě jsem se potýkala s mnoha problémy. Jedním z nich bylo vybrání vhodné testovací skupiny. Zjistila jsem, že sehnat žáky či děti, v určitém počtu, které by chtěli dobrovolně vyzkoušet program, není zcela jednoduché. Pro první testovací program jsem oslovila děti svých přátel a známých. Protože děti chodí do škol a školek, zvolila jsem dobu, kdy byly všechny děti doma a rodiče mi je tak mohli „půjčit“ pro „testování“. Byla zvolena sobota, což nevyhovovalo zájmům zámku, proto první test neproběhl na zámku, jak jsem původně zamýšlela. Bylo pro mě důležité si zkusit před dětmi mluvit, prezentovat své myšlenky, představy, cíle. Děti vše zvládli s přehledem, posloužily mi jako výborná zpětná vazba. Následné reakce rodičů, kdy se mě ptaly, kdy si děti zase vezmu, protože doma povídají o tom, co se naučily, mě velmi potěšily

a podpořily mě v další práci.

Došlo ke zvážení a úpravě některých částí, tak aby více odpovídaly stanoveným cílům. Přišlo na řadu druhé testování, pro tyto účely jsem měla vybraný pondělní termín na zámku, kdy bývá zámek veřejnosti zavřený, nebyl tedy problém s tím, že bychom tam zavazeli. Opět byl zvolen odpolední termín, proto aby děti nepřišly o školní výuku. Pro druhý test jsem oslovila nejprve jednu základní školu v Olomouci, tam mi však nevyšli vstříc. Proto jsem oslovila Dům dětí a mládeže Olomouc, kde byla možnost využít děti v odpoledních kroužcích. Vedení Domu dětí a mládeže mi chtělo vyjít vstříc, avšak nepřišlo dost včasných reakcí od rodičů. Vedení domu potřebovalo potvrzení od rodičů, aby mi děti mohlo „zapůjčit“. Proto byla v závěru oslovena i školní družina v ZŠ Tovačov, kde mi ochotně paní vychovatelky i vedení školy vstříc vyšli. Děti v družině absolvovaly testovaný animační program v rámci odpolední družiny pod dozorem vychovatelky. Byl to nakonec nejlepší způsob. Protože se program celkem povedl jak k mé spokojenosti, tak ke spokojenosti dětí, kastelánky i paní vychovatelky. Došlo k rozhovoru o další vzájemné spolupráci v rámci školy se zámekem a zámekem se mnou.

V průběhu tvorby programu došlo k několika různým změnám. Jak po všech těchto změnách finální program vypadá, lze nalézt v „*Příloze I.*“, kde je sepsán scénář programu. Veškeré pomůcky, které se při programu využívají, jsou zaznamenány ve formě fotografií v „*Příloze II.*“

Práce na tomto animačním programu mě bavila. Je pravdou, že než získal podobu, v jaké je dnes, prošel mnoha úpravami. Na úplném začátku byla snaha zapojit do animačního programu více prvků oživé historie, to však nešlo uskutečnit kvůli, pro zámek vysoké finanční nákladovosti. V současné době je v práci prvků méně avšak do budoucna se počítá s postupným zařazováním těchto prvků. Tímto způsobem by program ještě více naplňoval mnou zadané výukové cíle. To je však zatím věcí budoucnosti. Podle mého názoru slouží uváděný program svému účelu dobře. Výukové cíle naplňuje a podle dosavadních reakcí dětí, vychovatelky, paní kastelánky a názoru některých rodičů, je program plně funkční.

Na začátku spolupráce s Tovačovským zámekem, v podstatě až do dokončení programu, neexistovala žádná jistota uvedení programu do praxe. To se však změnilo, když paní kastelánka program uviděla na vlastní oči. Reakce dětí změnila její názor na to, že zámek skutečně potřebuje nějaký inovativní způsob prezentace historických skutečností dětskému návštěvníkovi. Proto se rozhodla nabídnout finanční podporu pro

tvorbu pomůcek z lepších materiálů trvalejší hodnoty, které se jen tak neopotřebují (dřevo, plast, laminace, apod.). Také souhlasí s postupným zaváděním prvků oživé historie. V současné době je animační program zařazován do nabídky zámku vedle klasických prohlídek. V první fázi bude nabídnut základní škole v Tovačově, potom se osloví i další školy v okolí. Přičemž škola v Tovačově už vyjádřila zájem o návštěvu animačního programu na zámku.

Všechny tyto skutečnosti pro mě, jako pro autorku programu prezentují, že jsem snad opravdu vytvořila smysluplný program, který má šanci uspět mezi nabídkami mnoha ostatních institucí. Může pomoci Tovačovskému zámku s prezentací historie, se zvýšením návštěvnosti a s možností širšího oslovení veřejnosti. Program tak snad naplní veškeré mé cíle a očekávání, které jsem si zadala. Věřím, že pokud budeme ve spolupráci se zámek pokračovat, má program šanci stát se úspěšným a oblíbeným. Je zde možnost úprav pro starší děti, tvorba pracovního listu i tvorba dalších animačních programů a akcí. Věřím, že se zámek Tovačov zavedením programu zařadí mezi více navštěvované a oblíbené památky, na které jezdí řada různých návštěvníků a také návštěvníci dětštiny.

SOUHRN

Diplomová práce s názvem „Animační program pro zámek Tovačov“ přináší možnost využití animačního programu jako edukační strategie, s využitím prostředí zámku, jako didaktické pomůcky. V práci jsou využity teoretické i praktické prostředky, vědomosti z oblasti muzejní a galerijní pedagogiky, znalosti prostředí místa a historie zámku. Práce přináší v teoretické části informace o tvorbě a typech edukačních strategií, zaměření na konkrétní strategii v podobě animace, přínosy i rizika. Nachází se zde i stručný historický popis představující majitele zámku, stavební úpravy, apod. V praktické části je vytvořen konkrétní animační program, který byl vyzkoušen v praxi. Praktická část je doplněna o obrazovou dokumentaci a scénář animačního programu.

REFERENČNÍ SEZNAM

Brabcová, Alexandra. *Brána muzea otevřená.* Náchod. Juko. 2003. 583s. ISBN 80-86213-28-5

Drobný Tomáš. *Kulturní dědictví a paměťová instituce z pohledu muzejní pedagogiky.*

In: Kultura, umění a výchova [online]. 2014, č. 1. (cit. 15. 5.2015). Dostupné z:

http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=6&clanek=37

Galajdová, Katarína. *Možnosti mimoškolního vzdělávání : sborník příspěvků.* Hradec Králové, Gaudeamus, 2009

Holásková Hana. 2009. *Stavební a umělecká historie zámku v Tovačově. Bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta. Sdružená uměnovědná studia. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleš Filip, Ph.D. [online] 2009 (cit. 15. 5. 2015).

Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/215262/ff_b/Stavebni_a_umelecka_historie_zamku_v_Tovacove.pdf?lang=en

Horáček, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění.* Brno. Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998. ISBN 80-7204-084-7

Jagošová, Lucie; Jůva, Vladimír; Mrázová, Lenka. *Muzejní pedagogika. Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace.* Brno. Paido. 2010. 298s. ISBN 978-80-7315-207-9

Janotka, Miroslav a Linhart, Karel. *Zapomenutá řemesla. Vyprávění o lidech a věcech.* Nakladatelství Svoboda. 1984.

Kantorová, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I.* Hanex Olomouc 2008. ISBN 978-80-7409-024-0

Kovářová, Stanislava. *Tovačov, tovačovský zámek: historické toulky.* In: Právo. Roč. 2002/12, č. 86, s 12. ISSN 1211-2119

Ličmanová Kristina, 2012. *Dějiny školství v Tovačově v kontextu historického vývoje obce. Diplomová práce.* Olomouc: Univerzita Palackého. Pedagogická fakulta. Vedoucí diplomové práce PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D.[online] 2012 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z:

https://theses.cz/id/c1tp55/DP_Djiny_kolstv_v_Tovaov_v_kontextu_historickho_vvoj_e_o.pdf

Nakonečný, Milan. *Úvod do psychologie.* Praha. Academia, 2003. ISBN 80-200-0993-0

- Pechová, Zuzana.** 2011. *Metody animace kulturně historického dědictví. Zprostředkování poznání tvůrčí interpretací přítomného. Disertační práce.* Brno: Masarykova Univerzita. Pedagogická fakulta. Vedoucí disertační práce doc. PaedDr. Hana Babyrádová, Ph.D. [online] 2011 (cit. 15. 5. 2015) Dostupné z: http://is.muni.cz/th/66118/pedf_d/DSP_Pechova.pdf
- Podlahová, Libuše a kol.** *Didaktika pro vysokoškolské učitele.* Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4217-5
- Průcha, Jan.** *Moderní pedagogika.* Praha. Portál. 2013. 483s. ISBN 978-80-262-0456-5
- Rámcový vzdělávací program pro Základní vzdělávání.** [online] 2013 (cit. 15. 5. 2015). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>
- Slavík, Jan.** *Artefiletika – reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním.* In. Umění: prostor pro život a hru. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. s. 37– 63. ISBN 978-80-244-1996-1
- Smolíková, Klára.** *Řemesla.* Praha. Albatros, 2013. 61s. ISBN 978-80-00-03311-2.
- Smolíková, Klára.** *Jak se staví město.* Praha. Albatros, 2014. 66s. ISBN 978-80-00-03627-4.
- Šobáňová, Petra.** *Muzejní edukace.* Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2012.
- Šobáň, Marek.** *Škola muzejní pedagogiky 6.* Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Olomouc 2007. [online] 2007. (cit. 15. 5. 2015) ISBN 978-80-244-1871-1. Dostupné z: http://old.kvv.upol.cz/PROJEKTY/kvalit_inovace_muzeoped_modul/dokumenty/studijni_materialy/Skola_muzejni_pedagogiky_6.pdf
- Štéger, Bohumír.** *Tovačov 650 let městem.* Olomouc: Městský národní výbor v Tovačově, 1971.
- Tichák, Milan.** *Tovačov, tovačovský zámek.* In. Hanácké noviny. Roč. 1994/5, č 36. ISSN 1210-5376
- Tupý, Jan.** *Průřezová témata. Metodický portál* [online] 19. 10. 2005. (cit. 15. 5. 2015) Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/338/prurezova-temata.html/>
- Zajícová, Květa.** *Ročenka zámku v Tovačově.* Tovačov 2012.

Internetové zdroje

Chupíková, Eva. www.pamatkyprodeti.cz

www.pamatkynasbavi.cz

Smolíková, Klára. klarasmolikova.cz

www.historickaslechta.cz/pribeh-jedne-goticke-zahrady-id2012020001-2

(cit. 15. 5. 2015)

zamek.tovacov.cz (cit. 15. 5. 2015)

cs.wikipedia.org (cit. 15. 5. 2015)

Prameny

Měšťanská školní kronika, v SOkA Přerov, fond ZŠ Tovačov. Inventární číslo: 1, NAD 401.

PŘÍLOHA I.

Scénář animačního programu

Dobrý den, milí návštěvníci. Vítám Vás na zámku v Tovačově. Jmenuji se (XY) a budu Vás dnešním animačním programem – „Jak postavit zámek“ provázet. Hned na začátku Vás poprosím, aby jste se nedotýkali vystavených věcí. Neběhali, protože podlahy jsou navoskované a kloužou, tak ať neuklouznete a nezraníte se.

Mé jméno už znáte – (XY), teď bych se velmi ráda dozvěděla i ta Vaše. Abych si to lépe zapamatovala, rozdám vám tyto papírové lepky, na které si jméno napište a takto si jej nalepte na viditelné místo (třeba na tričko). Děkuji. Já si taky nalepím takovou lepkou, ať mě můžete případně oslovit. Jak název programu napovídá, budeme se dnes bavit o Tovačovském zámku a o šikovných řemeslnících a jejich práci bez které by tato stavba nemohla vzniknout,

ÚVODNÍ ČÁST

Přesun do zámeckých místností. Nyní jsme společně přišli do nejstarších částí zámku. Já Vás nyní poprosím, aby jste si sedli na podušky, zavřeli oči a poslouchali mě. Pustit potichu dobovou melodickou hudbu. Představte si, že jsme se najednou ocitli ve středověku. Je začátek jedenáctého století. Všude kolem nás jsou husté lesy. Je krásný teplý slunečný den. Fouká mírný vánek. Listí šumí. Pobíhají tu lesní zvířata. Najednou slyšíme dusot kopit a různé mužské hlasy. To přijíždí kníže Vratislav, rád sem jezdí na lov zvěře. Je to jeho oblíbené místo. Přijíždí na toto místo, jsou zde rozvaliny nějaké již dávno rozbořené stavby. Je zde volná plocha a krásný výhled do lesní krajiny. Vratislavovi se zde líbí. Zhluboka se nadechne. A říká: „Tady si postavím loveckou tvrz, je škoda se vždy vracet na večer domů. Je zde krásná krajina s dostatkem lovné zvěře.“ Pomalu otevřete oči. Lektorka nyní s dětmi vede diskuzi o tom, zda si to představili, jestli vědí kdo je Vratislav. Doplnění, velmi stručně, o vývoji sídla po současnost. Rozvíjení debaty, koho potřeboval Vratislav, aby vzniklo sídlo?

Ledolamka – rozdělení dětí do skupinek pomocí náhodného losování. Výběr z barevných lístečků a řemesel na nich napsaných. Jednotlivé skupinky mají za úkol vymyslet si svůj název. Návštěvníci se vžívají do rolí řemeslníků. V jednotlivých

částech zámeckých místností si všimají stavby – stěny, okna s vitráží, dřevěné podlahy, výhled do zahrad apod.

HLAVNÍ PRACOVNÍ ČÁST

Lektorka a návštěvníci se seznamují se stavbou. Dotýkají se stěn, podlahy, oken. Prohlédnou si zběžně zahradu. Protože v zámku není prostor pro vytváření různých kreativních děl. Přesouvají se děti i lektorka do zámecké zahrady, kde je vytvořeno místo pro práci. Opět se pouští potichu dobová hudba. Na řadu přicházejí jednotlivá řemesla. Slouží k tomu obrázky jednotlivých řemeslníků. Lektorka vždy u každého řemeslníka klade na začátku soubor otázek (Kdo si myslíte, že je na obrázku? Co tento člověk dělá? ...). Po zodpovězení otázek následuje vždy nějaký pracovní úkol.

1. architekt - vytvoření plánu sídla
2. stavitel - stavba sídla z plastelíny
3. tesař – stavba střechy a krovů pomocí špejlí a prototypu stavebnice střechy
4. „vitrážista“ – tvorba papírové vitráže
5. zahradník – plán renesanční zahrady

Ke každému řemeslu je také řečen výklad o tom, co řemeslo obnáší. Čím se člověk zabývá a jak, která práce vypadá. Co je k tomu zapotřebí apod.

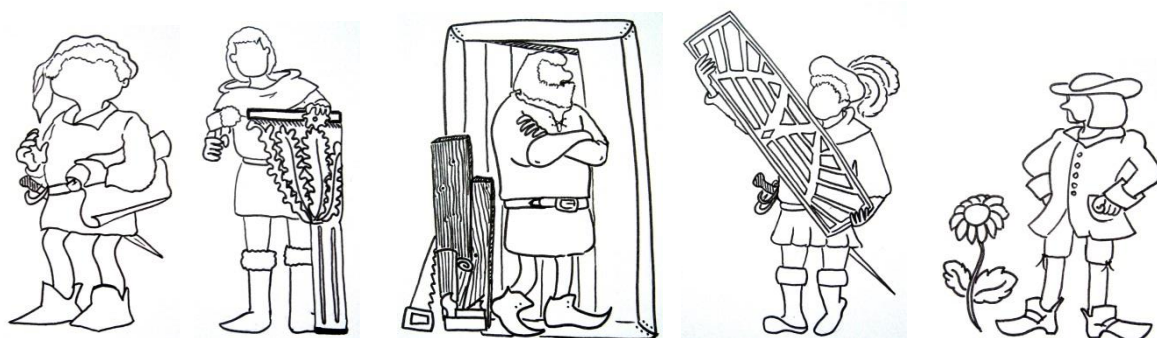
ZÁVĚREČNÁ ČÁST

V poslední části nastává reflexe a zhodnocení. Návštěvníci jsou dotazováni na to co se jim líbilo. Co si z programu odnášejí. Co si zapamatovali. Jsou zhodnocena i jejich „umělecká díla“. A na závěr jim předám výuční list, ke konkrétnímu řemeslu, které si vylosovali na začátku. Poděkování a rozloučení.

PŘÍLOHA II

Obrazová příloha

Pomůcky

Obr.1 architekt, stavitel, tesař, vitrážista, zahradník

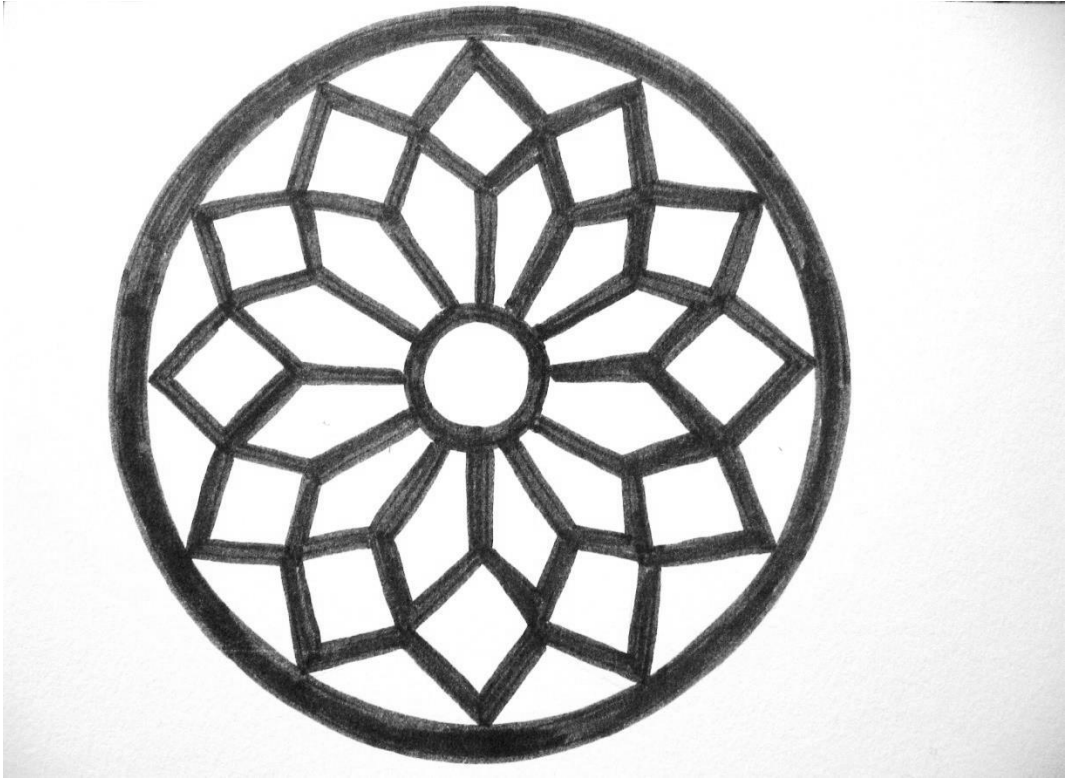
Obr. 2 barevné papírové kartičky (prototypy), slouží pro rozdělení do skupin

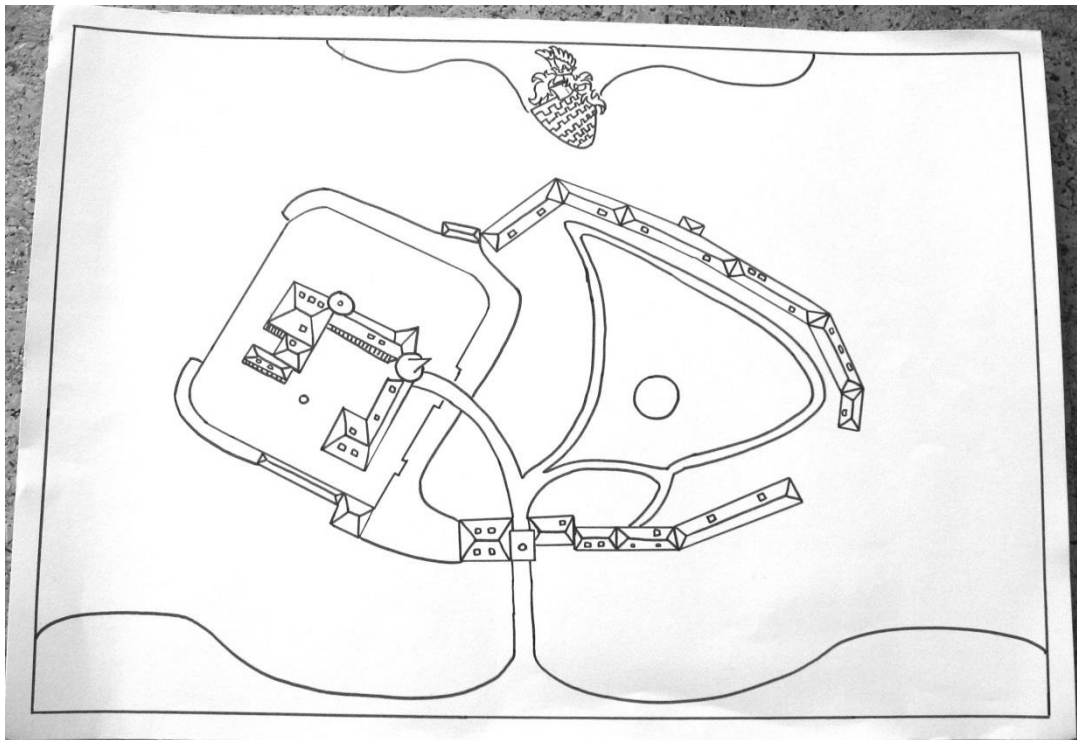
Obr.3. pomůcky

Obr. 4. Lepenková střecha (stavebnice – prototyp)

Obr. 5. Šablona pro tvorbu vitráže

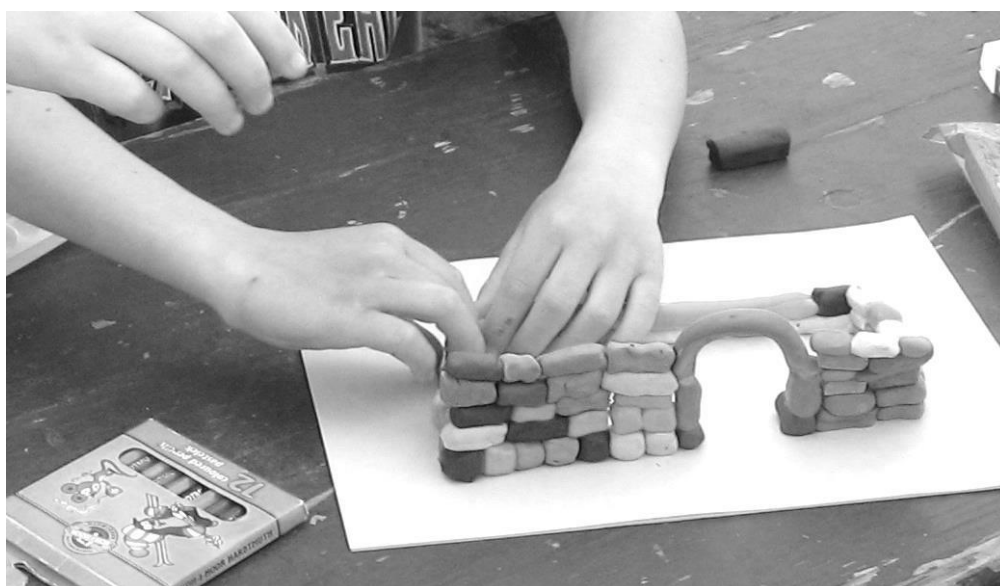

Obr. 6. Plánek tovačovského sídla, pro návrh renesanční zahrady

Fotografie z animačního programu

Obr. 1. „Architekt“

Obr. 2 „Stavitel“

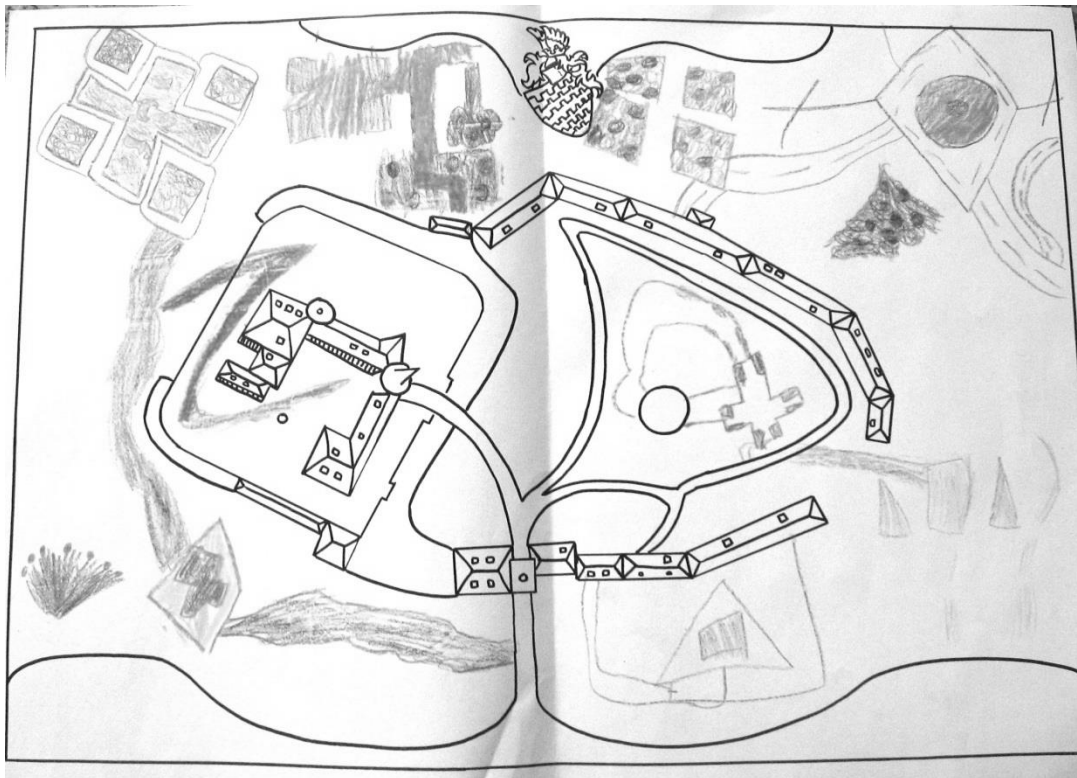
Obr. 3 „Tesař“

Obr. 4. Vitráž

Obr. 5 „Zahradník“

Obr. 6. Plánek renesanční zahrady

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Anežka Fungačová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Šobáňová Ph.D.
Rok obhajoby:	2015
Název práce:	Animační program pro zámek Tovačov
Název v angličtině:	Educational program for Chateau Tovačov
Anotace práce:	Diplomová práce s názvem "Animační program pro zámek Tovačov" přináší možnost využití animačního programu jako edukační strategie, s využitím prostředí zámku, jako didaktické pomůcky. V práci jsou využity teoretické i praktické znalosti, vědomosti z oblasti muzejní a galerijní pedagogiky, znalosti prostředí místa a historie zámku.
Klíčová slova:	Zámek, Tovačov, animační program, kulturně-historická památka, řemesla, didaktické pomůcky, edukační strategie, edukační proces.
Anotace v angličtině:	The diploma thesis titled "The education program for a chateau Tovacov" the opportunity to use animation program as an educational strategy, using the environment of the chateau, as teaching aids. In the thesis theoretical and practical knowledge, knowledge in the field of museum and gallery education, knowledge of the environment places and the history of chateau.
Klíčová slova v angličtině:	Chateau, Tovacov, education program, cultural-historical monument, crafts, educational material, educational strategies, educational process.
Přílohy vázané v práci:	Příloha I. – scénář animačního programu Příloha II. – Obrazová příloha, pomůcky, fotografie z animačního programu
Rozsah práce:	137 852 znaků
Jazyk práce:	Čeština